

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2019-2020

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbora Bubeníková

**Autorita matky ve výchově adolescentního dítěte
s poruchami chování v neúplné rodině**

Praha 2020

Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2019-2020

BACHELOR THESIS

Barbora Bubeníková

**Mother's authority in the process of upbringing an
adolescent child with behavioural disorder in a single-parent
family**

Prague 2020

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15. 2. 2020

Barbora Bubeníková

Poděkování

Děkuji vedoucí mé práce PaedDr. Jarmile Klugerové, Ph.D. za odborné vedení, velmi cenné rady a inspirativní podněty při zpracovávání mé bakalářské práce. Další poděkování patří rodinám, které mi poskytly důvěrné informace a mohla tak vzniknout praktická část mé bakalářské práce.

Anotace

Tématem bakalářské práce je „Autorita matky ve výchově adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině.“ Cílem práce je zmapovat autoritu matky a její vliv na výchovu adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině.

Teoretická část je rozdělena na kapitoly, které se vztahují k tématu bakalářské práce. Nejdříve čtenáře seznamuje s výchovou a výchovnými styly, poté se zaměřuje na rodinu – na její hlavní funkce a typy. Zabývá se poruchami chování a také se věnuje adolescenci, tedy především jednotlivým adolescentním teoriím podle známých psychologů. V praktické části budou provedeny kazuistiky zaměřující se zejména na celkový vývoj a problémy dětí. V dalším bodu bude řešena matčina autorita uplatňována při výchově.

Klíčová slova

Adolescence, autorita, kazuistiky, poruchy chování, výchova

Annotation

The theme of this bachelor thesis is „*Mother's authority in the process of upbringing an adolescent child with behavioural disorder in a single-parent family.*“ The aim of this work is to analyze the influence of mother on the above mentioned environment.

The theoretical part is divided into the chapters focused mainly on topics related to the bachelor thesis. Firstly, it familiarizes readers with the education methods, next it deals with the question of family itself with regard to its functions and types. Moreover, it mentions behaviour disorders and adolescent theories invented by well-known psychologists. The applicative part summarizes the realization of case studies that were carried out. The research focuses on the general development of the target group. The following part discusses the key role of the mother in the process of raising a teenage child with behavioural disorder.

Keywords

Adolescence, authority, case studies, behavioural disorder, upbringing

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VÝCHOVA	11
1.1 Výchovné styly	12
1.1.1 Styl autokratický	13
1.1.2 Styl demokratický	14
1.1.3 Styl liberální.....	15
1.2 Typy výchovy.....	16
1.2.1 Výchova zavrhuující.....	16
1.2.2 Výchova zanedbávající.....	17
1.2.3 Výchova rozmazluující.....	17
1.2.4 Výchova příliš úzkostná a projektivní	17
1.2.5 Výchova perfekcionalistická.....	18
1.2.6 Výchova protekční	18
2 RODINA.....	20
2.1 Typy rodiny	21
2.1.1 Primární rodina	21
2.1.2 Jeden rodič	22
2.1.3 Pěstouni	23
2.1.4 Alternativní rodina	23
2.1.5 Rozšířená rodina.....	23
2.1.6 Polygamie	24
2.1.7 Kohabitační rodina	24
3 FUNKCE RODINY	25
3.1.1 Reprodukční funkce Rodiny	25
3.1.2 Hospodářská funkce rodiny	25
3.1.3 Emocionální funkce Rodiny	26
3.1.4 Socializační funkce.....	27
3.2 Rozdělení rodin dle funkčnosti.....	27
3.2.1 Eufunkční rodina	28
3.2.2 Problémová rodina	28
3.2.3 Dysfunkční rodina	28
3.2.4 Afunkční rodina	28

4	CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO OBDOBÍ „ADOLESCENCE“...29
4.1	Teorie adolescence.....30
4.1.1	Adolescence podle Sigmunda Freuda.....30
4.1.2	Adolescence podle Erika Eriksona30
4.1.3	Adolescence podle Jeana Piageta31
5	PORUCHY CHOVÁNÍ32
5.1	Dělení poruch chování33
5.1.1	Disociální poruchy chování33
5.1.2	Asociální poruchy chování33
5.1.3	Antisociální poruchy chování33
5.1.4	Symptomatické poruchy chování34
5.1.5	Vývojové poruchy chování34
5.1.6	Výchovně podmíněné poruchy chování34
5.1.7	Agresivní poruchy chování35
5.1.8	Neagresivní poruchy chování.....35
	PRAKTICKÁ ČÁST36
6	METODOLOGIE36
6.1	Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....36
6.2	Charakteristika metody výzkumného šetření36
6.3	Technika sběru a zpracování dat37
6.4	Charakteristika výzkumného vzorku37
7	KAZUISTIKA Č. 1. ELENA.....38
7.1	Rodinná anamnéza.....38
7.1.1	Rodina dítěte38
7.1.2	Rodiče.....40
7.1.3	Sourozenci40
7.1.4	Ostatní členové rodiny.....41
7.2	Osobní anamnéza Richarda.....41
7.3	Školní anamnéza Richarda42
7.4	Autorita matky ve výchově43
7.5	Současná situace Richarda44
7.6	Analýza případu.....44

7.7	Zhodnocení případu očima autorky	45
8	KAZUISTIKA Č. 2. MARCELA	47
8.1	Rodinná anamnéza	47
8.1.1	Rodina dítěte	47
8.1.2	Rodiče	49
8.1.3	Sourozenci	51
8.1.4	Další členové rodiny	51
8.2	Osobní anamnéza Elišky	51
8.3	Školní anamnéza Elišky	52
8.4	Autorita matky ve výchově	54
8.5	Současná situace	55
8.6	Analýza případu	55
8.7	Zhodnocení případu očima autorky	56
8.8	Zhodnocení obou případů	57
	ZÁVĚR	58
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	60
	SEZNAM ZKRATEK	64

ÚVOD

Tématem bakalářské práce je Autorita matky ve výchově adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině. Danému tématu se autorka rozhodla věnovat, protože stále přibývá případů, kdy děti nevyrostají v úplné rodině, tudíž nejsou vychovávány oběma rodiči. V případě, že se rodina stane neúplnou, je většinou matka ten rodič, který dítě vychovává. Na základě této skutečnosti se téma bakalářské práce orientuje právě na autoritu matky ve výchově. Problém neúplných rodin je typický pro současnou společnost. Pro ni je charakteristické rychlé životní tempo, vysoké pracovní nasazení, málo volného času. Rozvod je dnes chápán skoro jako „běžná záležitost“, počty rozvedených manželství se proto značně zvyšují. S prvními postřehy týkající se právě této problematiky se autorka setkala v době konání odborné praxe, kde téměř polovina dětí nežila v úplné rodině, ale domácnost sdílely především s matkou nebo byly ve střídavé péči.

Práce je rozdělena do dvou částí - teoretické a praktické. Teoretická část je rozčleněna do kapitol, které se vztahují k tématu bakalářské práce. Nejdříve seznamuje čtenáře s výchovou a výchovnými styly, poté se zaměřuje na rodinu – na její hlavní funkce a typy. Zabývá se poruchami chování a také se věnuje adolescenci, a to především jednotlivým adolescentním teoriím podle známých psychologů. V jednotlivých kapitolách je kladen důraz na vysvětlení základních pojmů a klíčových slov.

Hlavním cílem práce je zmapovat autoritu matky a její vliv na výchovu adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině. Dané problematice se autorka věnuje zejména v praktické části. Praktická část je zpracovaná pomocí dvou kazuistik a zaměřuje se na výchovu adolescentních dětí bez přítomnosti otce a na následnou autoritu matky při výchově.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝCHOVA

Výchova je velmi důležitý a podstatný proces, který ovlivňuje celkový vývoj dítěte. Pro vysvětlení výchovy existuje celá řada teorií a definic. Jedná se o formování osobnosti člověka tak, aby byl v budoucnu schopen žít svůj vlastní plnohodnotný život. S výchovou se setkáváme v nejrůznějších oblastech (rodinná výchova, školní a mimoškolní výchova a sebevýchova).

Pojem výchova je v pedagogickém slovníku vymezen takto: „*Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“ (Průcha, 2000, s. 277)

Výchova má několik teorií a v pedagogických učebnicích se vymezuje různě. Podle nejobecnějšího pojetí je to činnost, která ve společnosti zajišťuje předávání „duchovního majetku“ společnosti z generace na generaci. Jedná se především o zprostředkování vzorců a norem chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků apod., které se uskutečňují v rodinné výchově již od nejranějšího věku dítěte. (Průcha, 2000, s. 15)

Musíme si uvědomit, že si dítě s sebou na svět přináší určitou „výbavu“ vlastností a dispozic, to znamená, že každý člověk je individuální a jedinečnou bytostí. Protože je každé dítě jiné, liší se i reakce dětí na různé podněty. V chování dětí jsou zaznamenány již od začátku života určité individuální rozdíly, na které bychom měli brát ohled, když o dítě pečujeme a když ho vychováváme. To, co je pro jedno dítě ideálním a vhodným výchovným postupem, může být pro druhé dítě postupem méně vyhovujícím až necitlivým. (Sobotková, Dittrichová, 2012, s. 11)

Výchova má jednu nejdůležitější „samozřejmou“ podmínku, a to, že své děti musíme mít rádi a musíme se jim snažit co nejvíce porozumět. Právě porozumění je velmi důležitou a specifickou součinností mezi rodiči a dítětem, z níž mají prospěch obě strany, protože obě strany dávají, ale také přijímají. (Matějček, 1994, s. 43)

„Vymezení pojmu výchovy je velmi komplikované a má několik pojetí. Výchova jako:

a) morální a intelektuální výcvik - rozvíjení mentálních složek a charakteru osobnosti

b) sociální technika ovlivňování lidského chování – musí být v souladu se sociální interakcí

c) záměrný a organizovaný přenos požadovaných dovedností a hodnot – z jedince na jedince nebo skupiny

d) interakční proces – probíhá mezi vychovatelem a vychovávaným v určitém čase a místě

e) aktivity a opatření, které jsou cílevědomě zaměřené na ovlivňování osobnosti

f) proces vědomé a řízené socializace“ (Ondrejko, 1998, s. 378)

1.1 VÝCHOVNÉ STYLY

Kapitola pojednává o nejčastěji uváděných výchovných stylech. Popisy těchto stylů vycházejí ze způsobu chování, odměňování a trestání dětí. Jednotlivé výchovné styly seznamují čtenáře, jak působí na osobnost dítěte.

V prvních třech letech věku dítěte je nutno dbát na důslednou výchovu a zabránit tak vzniku negativních vlastností dítěte. Výchova by měla být příjemná a děti musí být správně vedeny a je jen na nás ukázat jim správnou cestu. Proto je důležité, aby výchova byla co nejvíce důsledná. Když děti nejsou dobře vedeny, začnou si samy hledat způsoby, jak se chovat, jak se zabavit, to znamená, že začnou dělat chyby. (Králíková, Šignerová – Nečesaná, 1985, s. 13)

„Zaměřená, cílevědomá a promyšleně řízená výchova dítěte je nutná k tomu, aby si dítě osvojilo určité vědomosti, dovednosti, návyky a mravní hodnoty přiměřené ke svému věku. Dítě však získává tyto vědomosti a postoje i z dalších, vědomě neřízených činností ostatních lidí v rodině i mimo ni. Zejména soužití všech členů rodiny ovlivňuje dalekosáhle osobnostní vývoj dítěte. Rodiče často užívají určitých způsobů chování, které pro dítě představují odměnu nebo trest, a aniž to sami tak vnímají, působí nechtěně jako vzor, např. svým chováním k sobě navzájem apod.“ (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 268)

Výchovné styly se označují také jako způsoby výchovy. Způsob výchovy = celková interakce a komunikace dospělých (rodičů, rodiny, školy) s dítětem. Projeví se volbou a využitím výchovných prostředků a praktik. Tomu dále odpovídá chování a prožívání dítěte, protože je ovlivněno chováním a prožíváním dospělého. (Čáp, 1996, s. 152)

V praxi bývá často výhodné, jestliže téměř všechny záměrné i spontánní způsoby chování rodiče vůči dítěti, které patrně ovlivňují jeho vývoj, definujeme podle schématu, například do určitých typů, které můžeme souhrnně označit jako výchovný styl. Máme tři základní typy výchovných stylů - autokratický, demokratický a liberální. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 268)

1.1.1 STYL AUTOKRATICKÝ

Autokratický styl je charakterizován působením náročných, přísných, kontrolujících a zároveň odmítajících rodičů, kteří téměř nerespektují potřeby a přání dítěte, někdy mají tendence k využívání „silových“ výchovných prostředků. (Gillernová, 2011, s. 124)

Je vyžadována stoprocentní poslušnost dítěte, které je zcela podřízeno autoritě rodiče. Musí uposlechnout všechny příkazy a zákazy dospělé osoby bez výjimky a diskuzí. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 268)

Jedná se o důsledné a smysluplné plnění dohodnutých norem a pravidel, které jsou propojeny s emocionální stránkou jednotlivých osob. (Kolář, 2012, s. 20)

Klade se důraz na „silnou kontrolu dítěte“. Dítě bývá zcela omezováno a na jeho postoje a názory není většinou brán zřetel. Základní metodou výchovy je příkaz a není zde prostor pro kompromis ani pro dohodu. Sebevědomí vůči nadřízené autoritě bývá atakováno a je zpravidla nulové. V rodině je na dítě nahlíženo jako na absolutně nesvéprávného jedince, a to bez ohledu na věk (zletilý, nezletilý). Vytváří se prostor pro případné deprese, úzkostné stavy a podřizování se názoru většiny. Dítě působí jasně, vyrovnaně a sebevědomě, ovšem jen na venek. Jak se říká: „klame tělem“. Přenáší agresi na slabší a „podřízené“ jedince, což se často projevuje šikanou. (Novák, 2013, s. 46 - 47)

Autokratický výchovný styl se však nesetkává jen se špatnými ohlasy. Uvádí se, že například v Arabských zemích má tenhle výchovný styl kladný vliv na udržení rodiny a u

dospívajících potomků se méně vyskytují psychické potíže. Jako negativní faktor výchovy zde bývá uváděna rozdílná výchova každého z rodičů. Určitá rizika tedy představuje rozpor mezi rodičovským výchovným stylem a sociálním klimatem dané kultury. (Dwairy, 2006)

1.1.2 STYL DEMOKRATICKÝ

Označuje se také jako sociálně integrační model. Jsou respektovány individuální potřeby a zvláštnosti jedince. Dochází zde k nalézání vlastní identity. (Šafránková, 2011, s. 53 - 54)

Nejčastěji se uplatňuje v rodinné výchově, ale také v různých organizacích, jejichž úkolem je pozitivně rozvíjet osobnost jednotlivce. Vede jedince k tomu, aby respektoval normy společnosti a tím se vyhýbal asociálnímu chování. Z tohoto důvodu jsou principy demokratické výchovy začleněny i do vzdělávacích programů pro základní a střední školy. Zatím není dokázáno, do jaké míry jsou tyto principy ve školách realizovány a jaké dlouhodobější efekty v osobnostech žáků a studentů zanechávají. (Průcha, Veteška, 2012, s. 69)

Demokratický výchovný styl je nejpříznivější pro správný a zdravý vývoj dítěte. Snaží se více věci vysvětlovat, ne hned přecházet k fyzickým trestům. Dítě má k dispozici dostatečnou volnost, ale i tak má nastaveny nezbytné meze, které musí respektovat. Je chápáno jako samostatná bytost, která o sobě může rozhodovat. Míra rozhodování ovšem závisí na věku dítěte a dané situaci, o které má rozhodovat. Učí se poznávat svou odpovědnost, kterou má vůči druhým lidem, a to jak v rodině, tak i mimo ni. Rodiče jsou dítětem považováni za starší a zkušenější přátele. Při konfliktu se klade důraz na dosažení společně přijatelného řešení a na významnost společného rozhovoru. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 269)

I v demokratické výchově se setkáme s tresty, ale jen v takové míře, aby neubíraly lásku. Nesmíme ani zcela opomenout prvky dominance a submisivity. Hlas dospělého musí mít alespoň někdy větší váhu než hlas potomka. Základním prvkem je spolupráce a partnerství. (Novák, Dvořáčková, 2008, s. 36)

Rodič si zde získává autoritu správným užíváním výchovných metod a dodržováním výchovných zásad. Rodič má s dítětem obvykle kladný vztah, převládá tak optimistická nálada a kladné citové ladění. Dítě má dostatek prostoru pro vlastní seberealizaci a proto ochotně přijímá rady vychovatele, samozřejmě však respektuje i jeho požadavky. Z výchovných metod zde převládají pochvaly a povzbuzení. Děti takto vychované bývají klidné, veselé, tvořivé, disciplinované a aktivní. (Sikorová, 2011, s. 187)

1.1.3 STYL LIBERÁLNÍ

Liberální výchovný styl se uplatňuje v rodinách, ve vzdělávacích institucích a ve společnosti jako takové a je založen na ideologii liberalismu. Z toho plyne, že tato výchova směřuje k ideálu svobodného rozvoje individua, s co pokud možno největším omezením zásahů státních či institucionálních orgánů, učitelů, rodičů. Ve vzdělávací praxi se liberální výchova prosazuje zejména v koncepcích alternativních škol. Za negativum radikální liberální výchovy se považuje především to, že vede k vypjatému individualismu a oslabuje smysl pro zodpovědnost a pro solidaritu se znevýhodněnými spoluobčany. (Průcha, Veteška, 2012, s. 163)

Slovo liberalismus v českém jazyce znamená svobodný, volný, nespoutaný. Tenhle výchovný přístup poskytuje dětem značnou volnost. V praxi to může vypadat tak, že se o vedení vůbec nejedná. Některé děti bez problému přijmou autoritu rodičů nebo jiných vychovatelů, jiné se jí brání a vzdorují. Děti umí rozlišit liberalismus rodičů vyplývající z programového rozhodnutí a liberalismus vyplývající z bezstarostnosti. První varianta bývá z hlediska působení na dítě mnohem úspěšnější. (Novák, 2008, s. 36)

Někdy se však může jednat o výchovu příliš uvolněnou, případně až úzkostlivou, ochraňující a „rozmazlující“. V takovém případě je dítěti vše povoleno a může si dělat, co chce. To, co provede, bývá bráno na lehkou váhu nebo přehlíženo. Při této výchově chybí řád, dítě neví, co si může a nemůže dovolit a je tím dost zmatené. (Jucovičová, Žáčková, 2010, s. 63)

1.2 TYPY VÝCHOVY

Kapitola pojednává o nejčastěji uváděných výchovných typech. Popisy těchto typů vycházejí zejména ze způsobů chování rodičů ke svým dětem. Jednotlivé výchovné styly seznamují čtenáře, jak působí na osobnost a celkový rozvoj dítěte.

Zaměříme se na problematické typy výchovy podle Matějčka (1992). Dle něj do této kategorie spadá:

- a) **výchova zavrhuující:** to ve skryté nebo zjevné formě,
- b) **výchova zanedbávající:** může jít o zanedbávání mírné až nepatrné, v horším případě se však může jednat o zanedbávání celkové a hrubé,
- c) **výchova rozmazluující,**
- d) **výchova příliš úzkostná a projektivní:** příliš ochraňující výchova, která dítěti neposkytuje prostor pro vlastní iniciativu,
- e) **výchova perfekcionalistická:** přepjatá snaha o dokonalosti dítěte a
- f) **výchova protekční**

1.2.1 VÝCHOVA ZAVRHUJÍCÍ

„Rodiče dávají svým chováním dítěti najevo otevřeně nebo častěji nepřímou své city odmítání a nesouhlasu (navenek to ovšem nepřiznávají a své chování odůvodňují nezbytností kázně).“ (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 270)

Tento typ výchovy je charakteristický především lhostejností rodičů, kteří na dítě, nekladou téměř žádné nároky, neprojevují o něj ani o jeho rozvoj dostatečný zájem, chovají se chladně a někdy dítě dokonce úplně odmítají. (Gillnerová, 2011, s. 123)

Často bývá spojena s chladným postojem, velmi nízkými požadavky a celkově velmi lhostejným zájmem rodičů o dítě. (Procházka, 2014, s. 188)

Ve vztahu k dítěti se vyskytuje maximální nespokojenost a není zde láska ani pochopení, naopak se klade důraz pouze na kázeň. (Novák, 2013, s. 56)

1.2.2 VÝCHOVA ZANEDBÁVAJÍCÍ

Jedná se o týrající, zneužívající a deprimující výchovu dítěte. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 270)

Dítě se nachází v reálném ohrožení. Spadá zde týrání v širokém slova smyslu včetně masivního citového strádání či zcela nedostatečné péče, případně i zneužívání. Rodiče preferují jiné zájmy a dítě je jim zcela lhostejné. To má za následek, že dítě odmítá i pozitivní autority a není ochotné respektovat pravidla. Projevuje negativismus a agresivitu jako formu adaptace. (Novák, 2013, s. 56)

Pokud je dítě vychováváno zanedbávající výchovou, může se u něho v pozdějším věku objevit tzv. antisociální porucha. Tato porucha je poměrně častá a vyskytuje více u chlapců než u děvčat. Na jejím vzniku se podílí zejména dědičnost, vliv má však také prostředí a rodina, ve které dítě vyrůstá. Projevuje se záškoláctvím, lhaním, krádežemi a někdy i útoky z domova. (Martínek, 2009, s. 106)

1.2.3 VÝCHOVA ROZMAZLUJÍCÍ

Jedná se o výchovu s nadměrnou láskou, výchovu rozmazlující a někdy až citově přesycenou. Vyskytuje se u rodičů starších, nebo u těch, kteří si na dítě museli nějakou tu dobu počkat. Dále se objevuje u rodičů, kteří mají děti s chronickým onemocněním, předčasně narozené děti, jedináčky a u samostatných matek. Takto vychovávané děti jsou většinou neukázněné, málo iniciativní, odmítají kolektiv, jsou sobecké a k ostatním dětem se chovají odmítavě, raději se zdržují ve společnosti dospělých. (Sikorová, 2012, s. 31)

1.2.4 VÝCHOVA PŘÍLIŠ ÚZKOSTNÁ A PROJEKTIVNÍ

Trpělivost rodičů je nekonečná, je zde velká míra ochraňování a tolerance. Uvádí se, že se jedná o lásku „spíše dusící než osobnost rozvíjející“. Děti jsou až příliš závislé na autoritě, jsou poslušné, ale stále potřebují „ochranu“. Objevuje se u nich nízká míra tvořivosti, také „slabá a přitom egocentrická osobnost“, mají nízké sebevědomí a dělá jim problém vytvořit si vlastní úsudek. (Novák, 2013, s. 56)

Setkáváme se s ní především v rodinách s jedním dítětem, často fyzicky slabým. Dále také v rodinách, kde se dítě narodí již starším rodičům v době, kdy již rezignovali na narození potomka, a proto se na něj příliš upnou. Typická je přehnaná ochrana a péče, snaha poskytnout mu všechny možnosti, aby se uplatnilo a zároveň vyniklo. Rodiče velmi úzkostlivě sledují vrstevníky, zdraví a studijní výsledky svých dětí. Narážíme zde i na tendence projekcí rodičovských aspirací. Ty se projevují přílišným ochraňováním, odstraňováním všech překážek a usnadňováním života dítěte. Vychovatelé dítěti poskytují velmi různorodé a všestranné vzdělání. Přílišné duševní, informační a fyzické přetížení takto vychovávaných dětí vede k neúspěchu, protože děti nezvládají všechno tak, jak by si jejich rodiče představovali. Děti mají pocit, že zklamaly a nesplnily očekávání, vzniká tak pocit méněcennosti. (Sedláčková, 2009, s. 44)

1.2.5 VÝCHOVA PERFEKCIONALISTICKÁ

Na dítě jsou kladeny opravdu vysoké a nesplnitelné nároky s důrazem na dokonalost v každém směru. Požadavky nejsou adekvátní a jsou tak pro dítě nesplnitelné. (Novák, 2013, s. 56)

Perfektionismus provází snaha k dosahování nedosažitelných ideálů. Tito lidé stále posouvají svá ohromná očekávání výše a výše, ale když svého cíle dosáhnou, nikdy u něj nesetrvávají tak dlouho, aby si v klidu vychutnali pocit z dosaženého úspěchu. Je třeba si uvědomit, že se vůbec nic nestane, pokud dítě nevyhraje každou olympiádu a neobjevíte v něm matematického génia. Člověk by si měl vážit toho, co má a naučit se akceptovat, že nikdo není dokonalý. (Purvis, 2013, s. 217)

1.2.6 VÝCHOVA PROTEKČNÍ

Další a ne příliš vhodný typ výchovy je výchova protekční, ta se často uplatňuje ve výchově mentálně postiženého dítěte. (Valenta, 2012, s. 281)

S protekční výchovou se setkáváme u rodin s těžce nemocným nebo handicapovaným dítětem. U rodičů se ve vztahu k dítěti vyskytuje úzkost, nejistota, zoufalství a bezmoc.

Tyto emoce ovlivňují i následné chování rodičů k dítěti, může se objevovat nadměrná protekce postiženého dítěte. Ta může být pro jeho rodiče i něčím nežádoucím či neobvyklým, mezi manželi může docházet ke konfliktům. Přitom ve chvílích, kdy utrpení dítěte dosahuje vrcholu, starost o něj může překrýt a utlumit konflikty, které by jinak mezi rodiči vzplály. (Asbjorn, 2010, s. 211)

2 RODINA

Z hlediska psychologie je rodina charakterizovaná jako „společenská skupina“ spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. Další definice nazývá rodinu jako „biopsychosociální skupinu“, která vzniká ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi kterými neexistují žádná pokrevní pouta a dále pak z jejich dětí. (Špaňhelová, 2011, s. 11)

Rodina může být chápána i jako systém – jedná se o docela nezvyklý termín ve spojitosti s rodinou. Porozumění rodině jako systému pomáhá především těm, kdo chtějí rodině prospět zvenci (pracovníci sociálních služeb apod.) Představa rodiny jakožto systému se zakládá na jednoduchém a ověřeném poznatku. Prvky neboli elementy systému tvoří jednotliví lidé sami o sobě, nýbrž lidé ve vzájemných vztazích a v jakési vzájemné součinnosti. (Matějček, 1994, s. 47)

Členové rodiny nemusí být vždy spojeni pokrevním nebo právním svazkem. Rodinu může tvořit nejen manželský pár či široké příbuzenstvo, ale i přátelé či sousedé. Každá rodina má svoji individuální biografii, která je utvářena původem, vztahy, volbami a hodnotami všech jejích členů. Tito lidé jsou spolu „svázáni a společně vytvářejí rodinnou jednotku“. Každý člen rodiny má své specifické potřeby, závazky, osobní historii, vnitřní zdroje a cíle. Není proto jednoduché vytvořit jedinou a přesnou definici rodiny. (O'Connor, Aranda, 2005, a. 221)

Rodina je považována za nejstarší lidskou společenskou instituci. Další důležitý poznatek nám říká, že má – li se dítě vyvíjet po duševní a charakterové stránce v osobnost zdravou a společnosti užitečnou, potřebuje vyrůstat ve stálém, citově příznivém, vřelém a přijímacím prostředí. Takové prostředí by měla vytvářet právě rodina. Rodina má výsadní a jedinečné postavení hned v několika směrech. Předně, právě ona stojí na začátku života dítěte – ovlivňuje tedy jeho vývoj v jeho nejcitlivějších fázích. Má nej přirozenějším a nejvydatnějším způsobem uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Dále je rodina modelem mezilidských vztahů, který si dítě ponese dál do života a jímž bude poměřovat všechny další vztahy, do nichž samo vstoupí. Rodinné prostředí má i pádný vliv na vytváření sebevědomí dítěte. (Matějček, 1994, s. 16)

2.1 TYPY RODINY

Kapitola pojednává o nejčastějších, ale i méně častých a známých typech rodiny. Popisy těchto typů vycházejí zejména ze způsobů rodinného soužití. Jednotlivé typy rodiny seznamují čtenáře, jak působí na osobnost a celkový vývoj dítěte.

2.1.1 PRIMÁRNÍ RODINA

O tom, jak vytvořit šťastnou a spokojenou rodinu, vypovídají většinou zkušenosti ze spokojené primární rodiny, ve které člověk jako malý vyrůstal. Lidé žijící ve spokojené rodině umějí přijímat kompromisy a dokážou se především mezi sebou dohodnout. Uvádí se, že manželství by měla předcházet alespoň šestiměsíční známost v úseku společného soužití. V této „zkušební době“ můžeme poznat partnerovy vlastnosti, které by mohly narušovat případný manželský život. Manželský život je proces, který se neustále vyvíjí a je zapotřebí spousta citu a lásky. Důležitou roli hraje také sexuální život partnerů.

Podle českého psychologa a sexuologa Miroslava Plzáka prochází manželství dvěma vývojovými krizemi.

První vývojová krize – 2-8 let po uzavření sňatku, průměrný věk muže 27 – 33 let, průměrný věk ženy 22 – 28 let, věk dětí 1 – 7 let. Příčinou nebývá nevěra ani rodiče. Krize vzniká zevnitř a jejím poznáním je, že manželství nelze stavět jen na romantické lásce, ale také na vzájemné toleranci a otevřeném soužití. Tato krize je častou příčinou rozvodů a může trvat až sedm let.

Druhá vývojová krize - vzniká 17 – 25 let po uzavření sňatku, průměrný věk muže 42 – 50 let, průměrný věk ženy 37 – 45 let, věk dětí 16 – 24 let. Hlavní příčina spočívá v tom, že muž se v tomto věku cítí mladší, zatímco žena starší. Dalším spouštěčem je dospělost dětí a jejich odchod z domova. (Kopecká, 2011, s. 154)

2.1.2 JEDEN RODIČ

Aby rodina fungovala téměř bez komplikací a plnila své funkce, je potřebná přítomnost všech jejích členů. Z hlediska dítěte je to především přítomnost obou rodičů. Je známo, že absence jednoho nebo druhého rodiče je pro sociální a emocionální vývoj dítěte velmi škodlivé a ve většině případů se neobejde bez následků. Pokud je však rozpad rodiny nezbytně nutný, doporučuje se zachovat vztahy s oběma rodiči na co nejlepší možné úrovni. (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 76)

Absence jednoho z rodičů je v českých rodinách téměř běžná záležitost. V některých rodinách se dítě setkává opakovaně se situací, kdy má přijmout do běžného každodenního života pro sebe téměř „cizího“ člověka jako zástupce „absentujícího rodiče“. Tyto situace s sebou nesou řadu problémů, které negativně ovlivňují život dítěte a mohou být příčinou problémů se školním prospěchem či docházkou. V případě, že rodič nezvládá plnit svou rodičovskou funkci a jsou ve vztahu mezi rodičem a dítětem problémy, které rodič nechce řešit ani ve škole ani u jiného odborníka, je situace takřka neřešitelná. (Beníčková, 2011, s. 117)

V úplných rodinách se děti nejčastěji zaměřují na oba rodiče. V jiných rodinách je významnější postavení matky. V neúplných rodinách je zaznamenán horší materiální standart a méně kvalitní bytové podmínky. Příchod nového partnera do rodiny obvykle zlepšuje jen finanční situaci. Neúplná rodina nemůže poskytovat tolik kulturních podnětů jako rodina úplná. Je tím myšleno například cestování, divadlo, kino, předplatné časopisů a různé zájmové činnosti. (Novák, 2012, s. 99)

Co se týče svěření potomka do péče, jsou to právě ženy, které o něj usilují. Muži si naopak často péči nepřejí. Jiní o tom usilují jen formálně, protože tím chtějí odradit jeho matku od rozvodu. Počet dětí svěřených po rozvodu do střídavé péče obou rodičů se během posledních let pravidelně zvyšuje. Matka, která nemá dítě ve své péči, je veřejným míněním často považována za divnou. V horším případě bývá podezírána ze sociálně patologického chování. Matka samoživitelka se příliš kritickému okolí prakticky nikdy nezavděčí. Pokud se věnuje pouze dětem, bývá podezřelá z lenosti a spíše ze zneužívání než využívání sociálních dávek. Když matka naopak pracuje, tak se zase „honí za kariérou a děti to pak odnášejí“. (Novák, 2013, s. 32)

2.1.3 PĚSTOUNI

Pěstounství je druhou základní formou náhradní rodinné péče. Pěstoun sice dítě vychovává, ale má právo dítě zastupovat pouze v omezeném rozsahu, tím se rozumí běžné každodenní záležitosti. O podstatných záležitostech však právo rozhodovat nemá, jedná se například o operační zákrok, vydávání cestovních dokladů či snad volby povolání. Dítě ve většině případů neneso ani pěstounovo příjmení. Pěstouni pobírají speciální dávky státní sociální podpory tzv. dávky pěstounské péče. Díky dárkám pěstounské péče se setkáváme s lidmi, kteří chtějí dítě do péče jen za vidinou zisku, obvykle nechtějí vychovávat jedno dítě, ale alespoň tři. (Gabriel, Novák, 2008, s. 46)

2.1.4 ALTERNATIVNÍ RODINA

Bylo zjišťováno, zda alternativní struktura rodiny nesouvisí se vznikem patologických jevů. Myšlenka se neprokázala, ale pouze v případě pokud jsou zachovány funkce rodiny. (Cimrmannová, 2013, s. 80)

2.1.5 ROZŠÍŘENÁ RODINA

Jiným názvem také „vícegenerační soužití“ je tvořeno minimálně třemi až čtyřmi členy napříč generacemi – prarodiče, rodiče a děti. Toto soužití má své kladné stránky, ale nese s sebou i určité nevýhody. Funkční více generační soužití poskytuje stárnoucím osobám v případě potřeby možnost okamžité pomoci. Vnoučata mají s prarodiči jiný vztah než s rodiči. Učí se poznávat svět starších osob a pozorují odlišnosti oproti jiným věkovým kategoriím. Další výhoda spočívá v tom, že prarodiče mohou děti hlídat a podílet se tak na jejich výchově a rodiče mohou chodit do zaměstnání. (Mlýnková, 2011, s. 36)

Soužití s prarodiči má velmi pozitivní vliv na děti, které si tak ke svým dědečkům a babičkám vytvoří pěkný a hlubší vztah. Je proto důležité, aby prarodiče mohli s dítětem trávit dostatek času, a aby tak mohl být jejich vztah navázán a upevněn. Uvádí se, že čím více bude dítě s prarodiči šťastné, tím snáze bude v životě navazovat vztahy s ostatními lidmi. Radostné soužití dítěte s prarodičem předpokládá i dobré vzájemné vztahy matky a otce

s vlastními rodiči. Jistota ve vztazích k nejbližším lidem přináší uspokojení klíčových potřeb dítěte, jako je potřeba jistoty a bezpečí. (Sobotková, Dittrichová, 2012, s. 164)

2.1.6 POLYGAMIE

V současné době je typická a legislativně legální tzv. monogamie, tj. společné soužití, manželství jedné ženy s jedním mužem. Opakem je polygamie, jedná se o soužití více osob s osobou opačného pohlaví. V obecném jazyce a v literatuře se pro polygamii užívá synonymum mnohoženství. Mnohoženství se však správně nazývá polygynie, zatímco opačný případ, soužití jedné ženy s více muži se označuje jako polyandrie a jedná se o variantu relativně vzácnou. (Reichel, 2008, s. 190)

2.1.7 KOHABITAČNÍ RODINA

Základní zákon nahrazuje ústavu konzervativní v tom smyslu, že za „rodinu“ považuje pouze rodinu legálně a právně uzavřenou právoplatným manželským sňatkem. Za pravou rodinu nepovažuje kohabitaci čili „žití na hromádce“. (Mlčoch, 2014, s. 56)

Od šedesátých let dvacátého století se zásadně transformovaly představy, normy a očekávání spojené s partnerstvím a následným rodinným životem, v neposlední řadě se změnilo i samotné rodinné chování. Mezi zásadní změny patří expanze nesezdaných soužití (kohabitací), nárůst počtu narozených dětí mimo manželství a rostoucí nestabilita svazků. Mezi nejrozšířenější alternativní rodinné formy tak v důsledku onoho vývoje patří nesezdané rodiny. (Šubrt, 2014, s. 11)

3 FUNKCE RODINY

„Funkce rodiny se vyvíjely v souvislosti se společenskými změnami, které ovlivňovaly postavení rodiny ve společnosti i vztahy uvnitř rodiny. Moderní rodina pozbyla některé ze svých dřívějších funkcí. Jiné funkce pouze ztratily (popřípadě získaly) na důležitosti.“ (Klvetová, Dlabalová, 2008, s. 76)

Rodina, která je složena z manželského páru a jejich přímých potomků, je základní společenskou jednotkou známou ve všech lidských společnostech. Může však mít v různých společnostech a v široké sociální síti různá postavení. Vykazuje hlavně různé vztahy k širšímu příbuzenstvu, může mít různou strukturu, různé rozložení moci a rolí, avšak základní funkce univerzální rodiny jsou všude stejné. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 183)

3.1.1 REPRODUKČNÍ FUNKCE RODINY

Nacházíme se v období, kdy klesá porodnost. Z hlediska plodnosti se Česká republika řadí mezi země s nejnižšími hodnotami hluboko pod zachovanou hranicí reprodukce. Problém je způsoben zejména tím, že přibývá mladých lidí, kteří volí jinou cestu než zrovna výchovu dětí. Závažným problémem dnešní doby je fakt, že narůstá počet párů, kde je snížená plodnost jednoho z partnerů a přirozená reprodukce tak pak musí být nahrazena asistovanou reprodukcí. (Gillnerová, 2011, s. 109)

3.1.2 HOSPODÁŘSKÁ FUNKCE RODINY

V každé rodině se musí hospodařit s penězi a vést domácnost. Z hlediska současné průmyslové společnosti je tato funkce značně oslabena – rodina je převážně spotřební jednotkou, která nejčastěji pouze dovršuje finální část výroby, ale některé výrobní prvky však z rodiny nezmizí. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 183)

Produkční neboli hospodářská funkce rodiny zahrnuje čtyři základní roviny produkce:

- a) Práce prodávaná na trhu, ať už je to pojato jako námezdní vztah, svobodné povolání nebo snad podskalská činnost (živnostenská nebo v podobě právnické osoby) – odměnou za ni je rodinný peněžní příjem, ten má instrumentální hodnotu univerzálních prostředku při nakupování všech ostatních produktů a služeb potřebných pro rodinu, které jsou na trhu dostupné.
- b) Neformální a ekonomické aktivity domácnosti, jejichž výstupy tvoří produkty a služby konzumované rodinou samotnou.
- c) Reprodukce čili samozřejmě produkce dětí.
- d) Produkce sociálního a reputačního kapitálu, aktivita důvěry. (Mlčoch, 2013, s. 25)

3.1.3 EMOCIONÁLNÍ FUNKCE RODINY

V posledních desetiletích došlo k posílení právě emocionální funkce rodiny. I když dlouhou dobu zůstávala sekundární a v popředí byly starší tradiční funkce (ekonomické, obranné, sociálně výchovné), tak je dnes považována za prvořadou a nejdůležitější funkci. Dříve hrály emoce v rodině jen „okrajovou“ roli, ať už ve vztahu mezi manželi nebo mezi dětmi navzájem, protože láska nebyla k uzavření sňatku dlouhá léta podstatná. Vztahy mezi dětmi a rodiči byly méně emocionální a nabývaly spíše autoritativního rázu. Ve vztahu mezi mužem a ženou převládal aspekt spolupráce a sounáležitosti, nikoliv city a erotická láska. (Lenderová, 2009, s. 164)

Rodina se snaží poskytovat emoční uspokojení všem svým členům – v dobrých podmínkách rovnoměrně, tedy bez toho, že by se tak dělo na úkor ostatních členů. Důležitou a nedílnou součástí emocionální funkce rodiny je i funkce sociálně podpůrná, která nastupuje do popředí zejména v době, kdy se u některého člena z rodiny objeví psychosociální problémy nebo další onemocnění. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 183)

Právě pomocí emocionální funkce je vytvářena psychická a sociální intimita rodiny. Je subjektivně velmi významná, ale také nejkřehčí ze všech funkcí. Při rodinných a manželských krizích tudíž bývá emocionální funkce rodiny jako první vystavena náporu krize. (Špatenková, 2004, s. 115)

3.1.4 SOCIALIZAČNÍ FUNKCE

Socializace je „kompletní proces, v jehož průběhu se člověk jako biologický tvor stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou chovat se jako člen určité skupiny či společnosti. Spočívá v osvojování norem a způsobů jednání srozumitelných a platných v dané kultuře či subkultuře.“ (Sobotková, 2014, s. 96)

Rodina uvádí dítě rozhodujícím způsobem do lidské společnosti, učí ho základní způsoby společenského chování a předává mu základní kulturní statky společenství. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 183)

Výchovně - socializační vlivy rodiny jsou společně s jejími emocionálně – ochrannými úkoly považovány za nejvýznamnější součást působnosti rodiny na dítě, a to zejména v období raného dětství, předškolního a mladšího školního věku. Socializaci definujeme a chápeme především jako proces, v němž jedinec objevuje lidskou společnost a zároveň zaujímá adekvátní pozice ve společenské dělbě úloh a činností. Proces socializace je nejčastěji označován jako „zařazování se, včleňování“ nebo „vrůstání“ do společnosti. Vyžaduje tedy neustálé navazování, prohlubování a rozšiřování sociálních vztahů jedince v rámci sociokulturního systému jako předpoklad ornamentních změn osobnosti a jejich vztahů k okolí. (Valenta, 2012, s. 280)

3.2 ROZDĚLENÍ RODIN DLE FUNKČNOSTI

Kapitola pojednává o tom, jak rozdělujeme jednotlivé rodiny do skupin dle funkčnosti. Jedná se o to, jak daná rodina plní nebo neplní své funkce. Popisy typů skupin vycházejí zejména ze způsobů péče a výchovy, kterou rodiče poskytují svým dětem. Jednotlivé rodiny dělíme do čtyř skupin podle toho, jak daná rodina plní své funkce. Jednotlivé rodiny neplní ve všech aspektech své funkce stejně dobře. (Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 184)

3.2.1 EUFUNKČNÍ RODINA

„V podstatě rodina intaktní, v níž je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch.“
(Gillnerová, 2011, s. 117)

Rodina plní optimálně emocionální a socializační funkce. Základní koalici v tomto případě tvoří rodiče a oba přitom mají kladné vztahy ke všem svým dětem.
(Langmeier, Krejčíková, 2006, s. 184)

3.2.2 PROBLÉMOVÁ RODINA

„Rodina, v níž se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna tyto problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové krátkodobé pomoci zvenčí.“
(Gillnerová, 2011, s. 117)

3.2.3 DYSFUNKČNÍ RODINA

„Je chápána jako rodina, kde se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a zvláště vývoj a prospěch dítěte. Tyto poruchy již rodina není schopna zvládnout sama, a proto je nutno učinit řadu opatření zvenčí, známých pod pojmem sanace rodiny.“ (Gillnerová, 2011, s. 117)

3.2.4 AFUNKČNÍ RODINA

„Poruchy jsou tak velkého rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí, nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Sanace takové rodiny je bezpředmětná a zbytečná: jediným řešením, které dítěti může prospět, je vzít ho z té rodiny a umístit do rodiny náhradní.“ (Gillnerová, 2011, s. 117)

4 CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO OBDOBÍ „ADOLESCENCE“

Adolescence je velmi proměnlivé a mnohdy bouřlivé období. I v tomto případě se musíme zaměřit na individualitu jednotlivých jedinců, protože každý adolescent prožívá a přijímá dané vývojové změny jinak. Zatímco pro jednoho adolescenta může být toto období poměrně klidné a s novými změnami se vyrovnává bez větších obtíží, tak pro druhého dospívajícího nemusejí být změny, které k tomuhle období patří, vůbec jednoduché. Právě naopak, můžou mu přinášet celou řadu obtíží.

Dospívání je období, kdy dochází zejména k přehodnocování hodnot jedince a hledání vlastní identity. Jedinec zde musí zvládnout svou vlastní proměnu a dosáhnout přijatelného postavení na poli socializace a vytvořit si tak subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity. Současní adolescenti chápou dobu dětství jako dobu, kterou je co nejrychleji třeba přežít, protože chtějí co nejdříve získat svobodu a zbavit se tak dětských atributů a sociální podřízenosti. I když usilují o co nejranější získání práv a svobody rozhodování, tak povinnosti a zodpovědnost dospělosti nepřijímají zcela ochotně. (Vágnerová, 2012, s. 367)

Adolescence má především psychosociální charakter. Důležitými sociálními mezníky adolescence jsou: ukončení povinné školní docházky, první pohlavní styk, dovršení profesní přípravy (ovšem s výjimkou vysokoškoláků), dosažení plnoletosti.

Jednání nebo myšlení adolescentů je inovativní a nápadité, někdy může být až nepromyšlené či dokonce zbrklé. V myšlení se často snaží uplatňovat radikalismus – rychlé řešení. Více variant chápou jako nežádoucí nebo dokonce špatné řešení, protože jsou hodně nekompromisní. Přijímají raději krajní varianty, protože u nich předpokládají definitivnost. (Zacharová, Šimíčková - Čížková, 2011, s. 7)

Důležitým bodem v adolescenci je také zahájení pohlavního života. Vzájemná přitažlivost partnerů je motivem sblížení dvojice, které ústí až do sexuálního života, často je to provázáno touhou a pocitem nezůstat pozadu před ostatními vrstevníky. Mezi první sexuální zkušenosti dospívajících patří nekoitální aktivity, jako je petting a orální sex, samotný pohlavní styk bývá zpravidla odkládán a proběhne po pár týdnech nebo měsících vztahu. Věk prvního sexu stále klesá, je to způsobeno pokročilou dobou a hlavně dostupností antikoncepce na trhu. U chlapců se setkáváme s větší tolerancí lásek „na jednu noc“. U dívek bývá tento

způsob sexuálního života kritizován a odsuzován. Podle morálních zásad by měla mít dívka sex jen s tím mužem, kterého miluje a zná ho delší dobu. Očekává se, že je dívka v tomhle směru zodpovědnější než chlapec. (Janošová, 2008, s. 235)

4.1 TEORIE ADOLESCENCE

S adolescencí jsou úzce spojena jména slavných psychologů, kteří přinášejí do tohoto období zajímavé teorie. Patří zde Sigmund Freud, Erick Erikson a Jean Piaget.

4.1.1 ADOLESCENCE PODLE SIGMUNDA FREUDA

„S. Freud nazval toto období genitálním stádiem. Podle jeho názoru je typické novým oživením sexuálního pudu na jiné úrovni než dříve. Sexuální potřeby sice stále určují směřování osobnosti, ale nyní není objekt jejich potenciálního uspokojení členem rodiny, už nejde o incestní zaměření. Určitá proměna je zřejmá i v charakteru těchto vztahů: dospívající jedinec je méně egocentrický, neusiluje v takové míře jenom o vlastní uspokojení, ale snaží se ve vztahu taky něco poskytovat.“ (Kelnarová, Matějková, 2010, str. 3)

Genitální stádium probíhá zhruba od 12 let – postupně se vyvíjí zralá afektivita a sexuální citění nejprve ve směru chlapci k chlapcům, pak ve směru k opačnému pohlaví. Navenek se objevuje fáze nejprve odmítání druhého pohlaví, následně přechod na první nejisté heteroerotické vztahy. (Farková, 2009, s. 18)

4.1.2 ADOLESCENCE PODLE ERIKA ERIKSONA

E. Erikson je zastáncem názoru, že jen člověk, který si je jistý sám sebou, je schopen navázat blízký vztah s druhými lidmi – intimitu. Schopnost intimity je právě pro vztahy představována náklonností, partnerství a láskou. Lidé, kteří si nejsou úplně jistí svou identitou, se většinou vyhýbají blízkým vztahům a ocitají se tak v izolaci. U těchto lidí se projevují tzv. „obrané mechanismy“, díky kterým se považují za lepší než většina lidí. Jejich teorie zní: „Citové vztahy spojené se zodpovědností k partnerovi omezují osobní svobodu, jsou přežitkem.“ (Raboch, Pavlovský, 2012, s. 23)

4.1.3 ADOLESCENCE PODLE JEANA PIAGETA

Dle J. Piageta se kognitivní změny se připravují na výkon, také inteligence se dostává na vrchol – uvádí se, že se tak děje mezi patnáctým až dvacátým rokem. Setkáváme se s poměrně častým mezigeneračním konfliktem, zejména kvůli rozdílnosti názorů napříč více generacemi. Lidé, kteří se nacházejí ve stádiu formálních operací, si velmi často hledají identitu vlastního já a poměrně často rádi sní. Ve vzdělávání se dostávají k těžším předmětům, jako je především chemie a fyzika, protože se naučí používat logické myšlení. Poměrně rádi utíkají před povinnostmi do svého světa – seriály, počítačové hry, vrstevníci. Určité spekulace pojednávají o tom, že někteří jedinci tohoto stádia vůbec nedosáhnou. V tomto stádiu se začíná objevovat formální hypoteticko – deduktivní myšlení. Dítě je již schopno zobecnit jednotlivé operace a tvořit hypotézy (tvoří především pojmy pravděpodobnosti). Jedinec je již schopný abstrakce na rozdíl od stádia konkrétních operací. (Blatný, 2010, s. 173)

5 PORUCHY CHOVÁNÍ

„Chování je jednou ze stránek psychické činnosti, kterou se osobnost člověka projevuje navenek. Lidská psychika je jednotou chování a prožívání. Každé chování má svou sociální dimenzi, protože je vyjádřením vnitřního stavu osobnosti a je komunikací (sdělováním tohoto stavu, včetně emočního vyladění) bezprostředních pocitů a postojů k sobě a světu.“ (Pešatová, 2003, s. 14)

„Pokud se objeví maladaptace, výrazně snížená schopnost až neschopnost přizpůsobit se, projevuje se poruchami chování různého stupně. Následkem může být i vznik neuróz a psychóz. Maladaptace obvykle vzniká z psychické deprivace. Proto poruchy chování můžeme krátce definovat jako „odchylku v oblasti socializace“, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně na úrovni svých rozumových schopností.“ (Vágnerová, 2004, s. 779)

Dítě s poruchami chování nespĺňuje základní normy a požadavky společnosti. Toto chování je většinou považováno za nežádoucí. Často však dítě s touto poruchou nespĺňuje představy a požadavky vlastní rodiny. (Vojtová, 2008)

„Věda, která se zabývá výchovou, vzděláním, resocializací jedinců sociálně narušených a rizikovými skupinami z tohoto hlediska, je etopedie. Dále se zabývá příčinami vzniku poruch chování, jejich klasifikací, systémem etopedických zařízení a vhodným speciálně pedagogickým přístupem.“ (Pešatová, 2003, s. 7)

5.1 DĚLENÍ PORUCH CHOVÁNÍ

Fischer, Škoda (2008) popisují následující dělení poruch chování na: disociální, asociální a antisociální.

5.1.1 DISOCIÁLNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Jde o nepřiměřené, nespolečenské chování, které se však dá zvládnout vhodnými pedagogickými postupy. Nejčastěji se vyskytuje v rodinné či školní výchově a skutečností je, že nenabývá sociální dimenze. Jde o drobnější výkyvy a nesoulady se společenskými normami. K typickým projevům patří například lhavost, vzdorovitost, neposlušnost, negativismus. Tyto poruchy jsou často charakteristické pro určité vývojové období, například nástup do školy, období puberty. Většinou zmizí samy nebo za pomoci odborníků. (Fischer, Škoda, 2008)

5.1.2 ASOCIÁLNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Tyto poruchy jsou již v rozporu se společenskými normami, ale nepřekračují právní předpisy. Jedinec svým jednáním škodí především sám sobě. Patří sem útky, záškoláctví, alkoholismus, tabakismus a jiné druhy toxikomanie, sebepoškozování, gamblerství. Těmto osobám většinou chybí sociální citění jedince nebo je alespoň na nízké úrovni. Asociální chování má většinou trvalejší a vzestupný charakter. Tyto formy chování již ve většině případů nelze zvládnout běžnými prostředky. Náprava je možná v rámci poradenské péče nebo formou ústavní péče ve speciálních výchovných zařízeních. (Fischer, Škoda, 2008)

5.1.3 ANTISOCIÁLNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Jsou již vysoce společensky nebezpečné a závažné formy chování. Mezi formy antisociálního jednání patří krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy, násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin a trestná činnost související se závislostmi. Náprava je prováděna ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy (v případech mladistvého i ve vězeňských institucích). (Fisher, Škoda, 2008)

Další dělení poruch chování popisuje Pešatová (2006) na: symptomatické, vývojové a výchovně podmíněné

5.1.4 SYMPTOMATICKÉ PORUCHY CHOVÁNÍ

Jedná se o poruchy chování, které patří k psychickým poruchám (například agrese při psychoticismu či hyperaktivita při lehké mozkové dysfunkci). Většinou bývají motivačně nejisté, složitě motivované, mají iracionální pohnutky, vymykají se rozumu. Důležité je spojovat jednotlivé projevy s poruchou, ke které patří, jelikož každá porucha se projevuje změnou v chování. (Pešatová, 2006)

5.1.5 VÝVOJOVÉ PORUCHY CHOVÁNÍ

V dětství můžeme vidět poruchy chování, které mohou mít, ale přechodný charakter nebo jsou to také poruchy osobnosti. Vývojové poruchy chování jsou součástí vývojových období. Lze je čekat u každého dítěte, setkává se s nimi snad každý rodič. (Pešatová, 2006)

5.1.6 VÝCHOVNĚ PODMÍNĚNÉ PORUCHY CHOVÁNÍ

Jsou následkem nesprávných výchovných metod a z nedostačujícího výchovného působení v rodině, ale také v širším sociálním prostředí. Výchovně podmíněné poruchy chování jsou mnohdy důsledkem elementárních příznaků vývojových poruch, které nebyly korektně zvládnuty. (Pešatová, 2006)

Vágnerová (2004) dělí poruchy chování na: agresivní a neagresivní

5.1.7 AGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

Mezi tyto poruchy chování patří šikana, vandalismus, přepadávání, týrání, vyhrožování, fyzická agrese.

„Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké potřeby.“ (Vágnerová, 2004, s. 797)

5.1.8 NEAGRESIVNÍ PORUCHY CHOVÁNÍ

U těchto poruch chování dochází k porušování sociálních norem, ale jednání a chování nemá prvky agresivity. Především sem patří lži, záškoláctví, útěky, toulání, krádeže, drogy, tabák, alkohol, gambling. (Vágnerová, 2004)

PRAKTICKÁ ČÁST

6 METODOLOGIE

Výzkum je zaměřen na autoritu matky ve výchově adolescentního dítěte v neúplné rodině. Dané téma je aktuální. V dnešní době narůstá rozvodovost partnerů, z čehož plyne, že čím dál tím méně dětí žije v úplné rodině. Praktická část obsahuje dvě kazuistiky. Kazuistiky jsou zvoleny záměrně, každá se ubírá jiným směrem.

6.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hlavním cílem praktické části je zmapování autority matky a jejího vlivu na výchovu adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině. Budou zpracovány kazuistiky zaměřující se zejména na celkový vývoj a problémy dětí. V dalším bodu bude řešena matčina autorita uplatňována při výchově.

Jak ovlivňuje rodinné prostředí školní úspěšnost dítěte?

Jak matky vnímají svou autoritu ve výchově?

Jaké důvody vedou matky k obavám vztahujících se k poruchám chování?

6.2 CHARAKTERISTIKA METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V bakalářské práci byla použita metoda kvalitativního výzkumu. Kvalitativním výzkumem se rozumí proces, ve kterém se výzkumník snaží získat co nejpřesnější data od účastníků výzkumu v jejich přirozeném prostředí. Využit byl design případové studie, byly zpracovány kazuistiky, nenavrchovalo se řešení, ale pouze bylo zmapováno aktuální dění, aktuální výchova a problém v rodině.

Kazuistika patří mezi výzkumné metody a zabývá se zejména popisem jednotlivých případů (např. vznikem, průběhem a následným vyléčením duševní choroby). Kazuistika se nemusí zaměřovat pouze na jednotlivce, ale může se také týkat skupiny lidí či instituce. Je chápána jako pomoc a srovnání pro obdobné případy. (Hartl, 2004, s. 253)

Kazuistika patří mezi často používané metody zejména v klinické psychologii. Jedná se o postup práce s jednotlivým případem, kdy si přehledně seřadíme všechna fakta, která jsou nám o případu známá tak, abychom je mohli později vhodně analyzovat. Právě díky této metodě postihneme i některé souvislosti, které nejsou na první pohled patrné a tím nám pomohou pochopit celý případ do hloubky. Podle nich pak volíme adekvátní postup k vyřešení celého případu. (Hartl, 2004, s. 253)

6.3 TECHNIKA SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT

Mezi techniky sběru dat patří přímé pozorování, rozhovor, dotazníkové šetření, analýza dokumentů. Při sběru dat byla využita technika pozorování a polostrukturovaný rozhovor. Při zpracování dat byla použita technika tužka a papír, poté do logické návaznosti přepsána do počítače. Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí přímo v domácnostech rodin.

6.4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU

„Jde o souhrn objektů, který lze vymezit, podchytit, identifikovat a z něhož se pak vybírá.“
(Reichel, 2009, s. 76)

Vzhledem k hlavnímu cíli výzkumu - zmapovat autoritu matky a její vliv na výchovu adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině, byl výzkumný vzorek tvořen dvěma rodinami. První kazuistika se zaměřuje na rozvedené manželství a následnou výchovu adolescentního syna a dospívající dcery matkou. Syn není zcela bezproblémový a potýká se s poruchami chování. Druhá kazuistika řeší pojetí výchovy ze strany ovdovělé matky. Matka vychovává samostatně dvě dospívající děti, kde jedno z dětí má poruchy chování. Manželství zaniklo náhlou a naprosto nečekanou smrtí otce. Respondenty byly matky těchto dětí. Výběr byl zvolen na základě metody sněhové koule. První rodinu autorka zná od dětství a druhá rodina byla doporučena.

7 KAZUISTIKA Č. 1. ELENA

První kazuistika se zabývá způsobem výchovy, jakým matka Elena vychovává svého mladšího syna Richarda a starší dceru Petru. Elena zůstala na výchovu svých dvou dětí sama z důvodu rozvodu dlouholetého manželství se svým partnerem Karlem. Dcera Petra nebyla nikdy nějak zvláště problémová. Ve škole patřila sice k průměrným, možná spíše ke slabším žákům, ale netrpěla žádnými většími problémy. Spíše s Richardem si matka zažívala své. Ve škole patřil k průměrným žákům, což nebylo způsobeno „horší inteligencí“, ale spíše nedůsledným přístupem a leností. Také se často potýkal s problémy chování.

7.1 RODINNÁ ANAMNÉZA

Děti žily s matkou ve velkém rodinném dvougeneračním domě. Dům se nachází ve velmi klidné lokalitě mimo město. Součástí domu je i menší statek s větší zahradou. Rodina chová koně, dva psy, králíky a slepice.

Když jsem měla možnost setkat se s matkou přímo u nich doma, nezaznamenala jsem žádné negativní poznatky. Všude bylo čisto a uklizeno, celkově byt působil jako harmonické a klidné prostředí. Matka byla vstřícná a bez problémů se se mnou podělila o cenné rodinné informace.

Lidé, kteří bydlí poblíž již zmiňované rodiny, uvádějí, že s nimi vycházejí, dá se říct bez problémů. Jen někdy se vyskytne „běžný spor“, který jsou však vždy schopni vyřešit společnou domluvou. O drobných sporech jsem se zmínila proto, protože rodina neměla dlouhou dobu zrovna kladnou pověst u spoluobčanů, a to zejména kvůli bouřlivému chování otce Karla a syna Richarda.

7.1.1 RODINA DÍTĚTE

Karel s Elenou tvořili pár od roku 1996 a po roce společného vztahu se vzali. U obou partnerů se jednalo o první manželství. Po dvou letech společného života se páru narodila starší dcera Petra (1997) a o tři roky později mladší syn Richard (2000). Obě děti byly chtěné a plánované, narodily se do harmonického prostředí úplné rodiny. S dětmi trávila nejvíce času

Elena, která byla doma na mateřské dovolené až do doby, kdy Richard oslavil čtvrté narozeniny. Během mateřské dovolené Elena zastávala všechny domácí práce, pečovala o statek a vychovávala své dvě děti. V té době s nimi měla ještě docela harmonický vztah postavený na porozumění a láskyplném přístupu. Otec Karel kvůli pracovní vytíženosti netrávil s dětmi zdaleka tolik času, jako jejich matka. Občas jeli jako rodina na výlet nebo se věnovali společným aktivitám. Karel však na rozdíl od Eleny prosazoval spíše autoritářský styl výchovy. Na děti občas křičel a někdy dokonce padla i nějaká facka nebo pohlavek.

Vztahy manželů také nebyly zrovna ideální. Karel prosazoval autoritářský přístup jak ve výchově svých dětí, tak i ve svém vztahu s manželkou. Jedná se o člověka, který je mnohdy výbušný a cholerický, rád řeší věci křikem a silou, kdežto Elena je spíše mírné a klidné povahy. Musel mít v domácnosti a ve všech věcech okolo vždy poslední slovo. Elena mu dlouho jeho přístup tolerovala, nebylo to však tím, že by jí jeho chování nevadilo. Spíše měla strach odporovat či vzdorovat, vzhledem k jeho výbušné povaze. Měla obavy, jaké by byly jeho reakce.

Postupem času problémy gradovaly a manželé nebyli schopni najít téměř žádnou společnou řeč. Elena se manžela pořád jen a jen více bála. Podle toho, co tvrdí okolí, tak Karel Eleny i několikrát uhodil. Bohužel se otcovy negativní vlastnosti začaly projevovat i u jejich syna Richarda.

Rozvod proběhl v době, kdy starší dceři bylo 15 let a mladšímu synovi 12 let. Žádost o rozvod podala matka dětí a zároveň žádala o svěření dětí do své péče. Manželství bylo rozvedeno nakonec poměrně v poklidu, i když se otec ze začátku rozvodu bránil. Děti byly svěřeny do péče matky, soud stanovil otci výši měsíčního výživného. Elena zůstala bydlet v původním domě, s Karlem proběhlo majetkové vypořádání, následně se odstěhoval. Našel si menší domek ve stejné vesnici, nějakou dobu zde žil samostatně. Dva roky od rozvodu si našel novou přítelkyni Kláru, která se do vesnice přistěhovala z Čech a byla zde odhodlaná začít nový život společně se svou malou dcerou Viktorií. Po seznámení s Karlem se nový pár téměř ihned sestěhoval do společné domácnosti. Elena naopak žila sama bez přítele, zatím se jí nepodařilo navázat další dlouhodobější a pevný vztah. Začala se věnovat svým koníčkům, většinou hned po práci vyrazila někam do kavárny, do fitcentra nebo kurzu angličtiny. Výchově svých dětí nevěnovala zrovna moc času. Děti s otcem vycházely dobře. S jeho partnerkou se téměř nevidaly, takže tam nějaký vztah nelze posuzovat.

7.1.2 RODIČE

Vzdělání a kariéra rodičů se taktéž může odrážet v rodinných problémech, podobně je to i s věkem rodičů.

Matka je vyučená jako ošetřovatelka a delší dobu pracovala v oboru. Práce v nemocnici a hlavně práce s lidmi se jí natolik zalíbila, že si dodělávala střední zdravotnickou školu, aby po úspěšném dokončení mohla pracovat jako zdravotní sestra. Otec se vyučil elektrikářem a po ukončení studia začal pracovat jako OSVČ ve vystudovaném oboru. Matka se narodila v roce 1977, v době sňatku jí bylo tedy devatenáct let. První dceru porodila ve svých dvaceti letech. V době, kdy se jí narodil druhý syn, jí bylo 23 let. Otec je ročník 1975, v době sňatku mu bylo 21 let. Měsíc před tím, než se mu narodila první dcera, oslavil 22 narozenin. V době, kdy se narodil mladší syn, bylo otci 25 let.

Matka netrpěla nikdy nějakými velkými problémy a ani se nepotýkala se závislostí. Byla vždy spíše tichá a klidná. Někdy až moc pasivní, stále se podřizovala druhým a neuměla si příliš prosadit svůj názor. Všichni ji považovali za milou, tichou a ne příliš průbojnou osobu. U otce je to o něco horší. Otec se celý život potýká s agresivním chováním. Takhle působí na většinu lidí v okolí. Snaží se vše řešit silou, čas od času se někde dokonce pobil. Kromě problémů s chováním měl i problémy s alkoholem. Nevím, jestli můžeme mluvit přímo o závislosti, ale nějaké náznaky se objevovaly. Nepil každý den, v průměru dvakrát do týdne však navštívil některou ze zdejších hospod, kde se opil. V jeho případě to byl problém, jelikož v období opilosti se agresivní chování ještě stupňovalo. Byl pak hrubý na děti i na manželku.

7.1.3 SOUROZENCI

Prvorozená dcera Petra se narodila v roce 1997. Povahově je podobná více matce než otci. Je spíše klidnější a vyrovnanější povahy. Ani problémy s chováním nikdy nějak zvláště neměla. V období puberty sice občas přišla s piercingem či obarvenou hlavou, nikdy to však nebylo něco, co by se nedalo nějakým způsobem zvládnout, popřípadě řešit. Vyučila se zahradnicí a již 4 roky žije sama v malém bytě.

7.1.4 OSTATNÍ ČLENOVÉ RODINY

Jak bylo již dříve zmíněno, rodina žila ve velkém dvougeneračním domě. Dům sdílela společně s Eleninými rodiči. Každá rodina měla k dispozici vlastní byt. Babička Olga je bezproblémová starší žena. Je nekonfliktní a milá, vždy se snažila pomoci. Pomáhala i s výchovou vnoučat, kterou ne vždy zvládala bez problémů. Bylo to způsobeno zejména bouřlivějším chováním Richarda. Babička na něho byla příliš mírná a nepředstavovala pro něj autoritu. S vnučkou žádné větší potíže nezaznamenala. Dědeček Jiří je velmi povahově podobný Karlovi. Nějakou dobu se taktéž potýkal s alkoholem a také byl naučený řešit věci silou. V minulosti pracoval jako řezník, lidé ho vnímají jako dominantního člověka, někdy dokonce agresora. Když se s někým nepohodl, nastal obrovský problém.

7.2 OSOBNÍ ANAMNÉZA RICHARDA

Těhotenství matky probíhalo bez komplikací. Richard se narodil v termínu porodu. Nebyly zaznamenány žádné problémy, porod proběhl v pořádku. Vývoj dítěte probíhal taktéž normálně, nebyly shledány žádné poruchy nebo vady.

V období batolícího až předškolního věku netrpěl žádnými většími vývojovými těžkostmi, ani neprodělal vážnější úraz. Menší problémy mu činila správná výslovnost jednotlivých hlásek. Problém začal být řešen logopedem v době, kdy Richardovi bylo pět a půl roku. Měl problém se správnou výslovností písmen l, r a ř. V péči logopeda setrval necelé dva roky, během této doby se Richardova mluva velmi zlepšila a naučil se vyslovovat všechna písmena správně. V dnešní době už nezaznamenává žádné problémy se správnou výslovností.

Richard nastoupil do vesnické mateřské školy ve čtyřech letech. Do školky se vždy těšil a rád tam zůstával i v odpoledních hodinách. Do dětského kolektivu zapadl bez problémů. Byl jen trochu živější dítě, potřeboval stále něco dělat. Rád si hrál venku nebo se stavebnicí. V pěti letech ho jeho matka přihlásila na kroužek karate. Karate si velmi oblíbil, vynikal v něm a patřil mezi nejlepší. Školní docházku Richard zahájil až v 7 letech na základě doporučení z pedagogicko - psychologické poradny. Nástup na základní školu byl odložen z důvodu „nevyzrálости dítěte“. Rodiče souhlasili s odkladem a vyhověli tak bez obtíží.

7.3 ŠKOLNÍ ANAMNÉZA RICHARDA

Do první třídy Richard nastoupil v roce 2007. Škola, kterou začal navštěvovat, se nachází v sousední vesnici. Ve škole si rychle zvykl a bez potíží se adaptoval do třídního kolektivu. Během prvních dvou let povinné školní docházky měl uspokojivý prospěch a nebyly shledány žádné další potíže. Jen se někdy začínalo projevovat jeho bouřlivější chování, a to jak ve vztahu ke spolužákům, tak i ve vztahu k učitelům. Od třetí třídy se jeho prospěch zhoršoval a narůstaly i problémy s chováním. Na základě zhoršení prospěchu byl pozván na vyšetření do SPP, kde mu však nebyla diagnostikována žádná SPUCH.

Rodinné prostředí nebylo již v této době moc harmonické. Richardovy obtíže se školním prospěchem měly jednoduché vysvětlení, nezáměr o vzdělání svého dítěte ze strany rodičů. Rodiče nevěnovali příliš mnoho času školní přípravě svého syna a Richard sám nedokázal v tak nízkém věku pochopit, jak je pro něj vzdělání důležité, proto se k učení sám od sebe nedonutil. Většinu času trávil venku s kamarády, domů většinou přišel později odpoledne nebo v podvečer. Rodiče se o jeho program ve volném čase nějak zvláště nezajímali. Zároveň na něj nebyly kladeny téměř žádné požadavky, co se domácnosti týká. Taktéž nebyl zaveden „režim“, kdy se bude učit, kdy půjde ven a v kolik hodin půjde spát.

Problémové chování mu dělalo čím dál větší problémy ve škole. K učitelkám byl často drzý až sprostý. Jejich upozornění nebral vážně a jejich příkazy mnohdy ignoroval. Vzhledem k jeho věku byl i jeho slovník poněkud vulgární. Vulgarismy používal i při komunikaci s učitelkami. Velmi často zapomínal domácí úkoly a nechodil do školy vždy dobře připraven. S dětmi vycházel jak kdy. Dívky ho moc neuznávaly a příliš s ním nekomunikovaly. Za to pro chlapce byl právě Richard vzorem. Avšak ne vždy tomu tak bylo, někdy ho kolektivně uznávali a obdivovali, jindy se ho zase báli a nechtěli se s ním příliš kamarádit. Bylo to způsobeno Richardovou výbušností a nevhodným chováním. Tím, že od malička navštěvoval karate, které ho bavilo a ve kterém vynikal, snažil se přenést osvojené poznatky i mezi děti. Když docházelo k neshodám, vždy to řešil silou. Patřil k nejsilnějším klukům ve třídě, možná dokonce i ve škole. Když se s někým nepohodl nebo když náhodou s něčím nesouhlasil, hned se pustil do rvačky, ve které za každé situace obstál.

Rodiče byli kvůli nevhodnému chování svého syna pravidelně zváni do školy. Vždy se snažili najít schůdné řešení, jak by se chování mohlo zlepšit. Skoro nikdy se tak ovšem nestalo. Otec si s ním jeho nevhodné chování vyřídil pohlavkem, který už Richard nejspíše

nebral ani jako trest, protože ho dostával skoro každý den. Matka na něj vždy byla příliš mírná a Richard jí nepovažoval za autoritu. Za své chování byl potrestán v páté třídě na základní škole, když si se skupinkou kamarádů ze třídy přinesli do školy alkohol, který potají vypili. I když ho bylo pouze malé množství, nedokázali to utajit nebo zamaskovat a dostalo se to až na vedení školy. Paní ředitelka ihned celý problém prošetřovala a samozřejmě volala rodiče všech dětí do školy. Pro všechny spolupachatele měl tento čin následky. Bylo jim uděleno napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele nebo ředitelská důtka. Richard z toho vyšel nejhůře, protože napomenutí a důtky dostával za své chování už dříve a ukázalo se, že nemají žádný účinek. Ředitelka školy se rozhodla učinit tvrdší opatření a Richardovi tak udělila snížený stupeň z chování.

Po ukončení pátého ročníku Richard přestoupil na druhý stupeň na základní školu do města, protože vesnická škola, kterou navštěvoval, poskytuje pouze první stupeň. V nové škole se stále potýkal s problematickým chováním, měl dvojky z chování a žádné zlepšení neproběhlo. Znamky měl průměrné. Chtěl se vyučit kuchařem, protože rád a dobře vařil. Nakonec však své rozhodnutí přehodnotil a vybral si učební obor zámečnick, který však nedokončil.

7.4 AUTORITA MATKY VE VÝCHOVĚ

Elena výchovu Richarda příliš nezvládala. Nedokázala mu domluvit, vyřešit nebo alespoň minimalizovat jeho agresivní chování, například návštěvou nějakého psychologa nebo odborníka v daném směru. Snažila se proto jeho vzdělání a problémy příliš neřešit.

Začala se starat hlavně sama o sebe a měla spoustu svých aktivit. Domů chodívala spíše ve večerních hodinách. Pracovala jako ošetřovatelka na dvousměnný provoz, odpolední a ranní směny. Když přišla z ranní směny, obvykle vyrazila na nějaký kurz, do fitcentra nebo za kamarádkou, doma se zdržovala méně. V týdnu, kdy měla odpolední směnu, jí Richard neviděl už vůbec. Elena má mladší sestru Annu, která odjela před několika lety pracovně do zahraničí.

Elena ve výchově svého syna nejvíce selhala před třemi lety, když se přestěhovala za svou sestrou do Anglie. Rozhodla se, že v té době sedmnáctiletého Richarda ponechá v České

republice. Všechnu péči a zodpovědnost přenechala své matce Olze. V zahraničí žije dodnes a do ČR jezdí málo. Veškeré kontakty tak se synem upadly.

7.5 SOUČASNÁ SITUACE RICHARDA

Dá se říci, že syn Richard si stále nepočíná zrovna nejlépe a s problémy v chování se potýká čím dál tím více.

Asi před rokem byl nedobrovolně přinucen opustit střední školu, kterou navštěvoval. Byl vyhozen kvůli fyzickému napadení učitele. K incidentu došlo po výměně názorů mezi Richardem a daným vyučujícím. Učitel měl zlomenou lícní kost, rozseklé obočí, zhmožděnou bradu a zhmožděná záda. Po hádce, kterou provázela i již zmíněný fyzický útok musel být vyučující ošetřen lékařem. Celý případ se prošetřoval až do takové míry, že následoval i soudní proces. Richard vyvázl s podmínkou na tři roky. Jeho postoj k celé události je takový, že vlastně neudělal nic špatně a jen bránil své spolužáky před vyučujícím, který měl velmi často výhrady ke svým studentům v období vykonávání povinných školních praxí. Po nepříjemných událostech a odchodu ze školy si Richard našel práci. Nyní pracuje jako pomocná síla na stavbách. Nejčastěji se zabývá opravou a pokrýváním střech. Doma to nemá Richard stále jednoduché. Většinu výplaty utratí za cigarety a alkohol, často experimentuje i s marihuanou. S prarodiči, kteří s ním žijí pod jednou střechou, nevyhází asi taky zrovna nejlépe. Richardovi hrozí soudní vystěhování z důvodu napadení právě jednoho z prarodičů. Celá situace je však stále v šetření a konečný verdikt ještě nebyl stanoven. Jeho matka Elena nad celou situací zavírá oči a nechce si dané problémy připustit a řešit je. Tím, že žije tak daleko, vidí problémy s nadhledem a jejich závažnost určitě neprožívá tak dramaticky, jako její rodiče.

7.6 ANALÝZA PŘÍPADU

Na základě dříve zjištěných poznatků můžeme říci, že v tomto případě „agresivního syna“ a „nezodpovědné matky“ je jádro problému více než jasné. Richard zřejmě neměl harmonický život ani stále a klidné rodinné prostředí, což se také do jisté míry podepsalo na

jeho vývoji. Dále genetické dispozice v jeho případě nejsou zrovna pozitivní. Sklony k agresivitě a alkoholismu mohl zdědit jak po svém otci, tak po svém dědečkovi.

Stále hádky a neshody rodičů, které postupem času dospěly až k rozvodu manželství, proběhly v době, kdy dítě potřebuje bezpečí a stabilitu v rodině. Nejenže musel snášet agresivní chování otce, který byl mnohdy hrubý na své děti, nedostalo se mu ani příliš pochopení ze strany matky, která před svými problémy utíkala raději mimo domov. Richard se tak jako malé dítě musel poprat s tak závažnými problémy vlastně zcela sám.

Další zlom a chyba ve výchově nastaly po rozvodu, kdy byl malý Richard svěřen do péče matky. Matka výchovu svého problémového syna skoro vůbec nezvládala. Tím, jak problémy narůstaly, byla čím dál bezradnější a méně ochotná je nějakým způsobem řešit. Jako první přišly problémy s prospěchem. Bylo důležité, aby více času věnovala synovu studiu. S přibývajícím věkem narůstaly i problémy s chováním. Když matka chodila často do školy a stále slýchala na svého syna samé nepravosti, byla úplně v koncích a tyto problémy nebyla schopná vůbec řešit, její autorita byla totiž velmi slabá. Měla vyhledat pomoc odborníka a snažit se celou situaci dostat pod kontrolu. Podporu jí mohli poskytnout různí specialisté, psychologové či pedopsychoiatri, kteří by jí daný problém jistě pomohli nějakým způsobem řešit. Elena se však v těžkém životním období odstěhovala do zahraničí.

V tomto případě tedy za problémy dítěte stojí celá řada příčin, ať už mluvíme o nekvalitním rodinném prostředí, nedostatku rodičovské lásky a autority nebo snad genetických dispozicích a zanedbávající výchově.

7.7 ZHODNOCENÍ PŘÍPADU OČIMA AUTORKY

Autorka zná Richarda od dětství, proto má na danou situaci vytvořený i svůj názor. I když byl Richard poměrně malé dítě, tak trávil spoustu času venku s kamarády, doma se moc nezdržoval. Jeho školní výsledky často odpovídaly jeho domácí snaze. Když na něj měli rodiče čas a něco se s ním naučili, tak byl i ve škole poměrně dobře schopen dané učivo zvládat. Když ovšem přišlo období, a to nastávalo mnohem častěji, že se s ním rodiče do školy nepřipravovali, bylo vše mnohem horší. Ve škole už učivu zdaleka tolik nerozuměl a mnohdy neměl vypracované ani domácí úkoly. Často se ve škole potýkal s problémovým chováním. Nebál se napadnout spolužáky, ani být vulgární k pracovníkům školy. Když se

jeho chování řešilo na třídní schůzce s rodiči, tak maximálně dostal vynadáno, pohlavek nebo facku. Tenhle druh trestu ho po určité době ani příliš neznepokojoval, protože si na něj už zvykl.

Za své chování v určitých případech nemohl, protože to, co viděl každý den doma u svého dědečka a svého otce, mu přišlo normální a běžné a možná právě i proto se takto choval.

Jeho otec byl prvotřídní agresor, který se vše snažil řešit jenom křikem a silou. K jeho matce byl často sprostý a podle zdrojů z okolí jí snad i několikrát fyzicky napadl. Dnes se otec trochu zklidnil, protože si našel dominantní přítelkyni s autoritativní povahou.

Richardova matka je hodná, milá a přátelská osoba, která však na jeho výchovu nestačila a také jí neřešila. Neuměla se postavit ani svému muži. S velmi negativními ohlasy na svou osobu se Elena setkala v době, kdy se odstěhovala do zahraničí. Okolí jí označilo jako nezodpovědnou matku, která zde ponechala svého syna.

Podle autorčina názoru měla její výchova i její stěhování a bouřlivé manželství pádný vliv na Richardův vývoj. Kdyby se svému synovi více věnovala, vyhledala pomoc odborníka, zůstala doma, nikam se nestěhovala a byla svému synovi oporou, nemuselo vše dopadnout tak, jak to dopadlo. Každé dítě potřebuje matku nebo alespoň nějakou blízkou osobu, o které ví, že je tady pro něj a že se na ni může vždy spolehnout. Je naprosto špatně, když je dítě „samorost“ a vychovává se samo. Takové situace musí mít vždy nějaké negativní výsledky.

8 KAZUISTIKA Č. 2. MARCELA

Druhá kazuistika se zabývá stylem výchovy, kterým matka Marcela vychovává své dvě dospívající děti (syna Petra a dceru Elišku). Marcelin manžel Lukáš před dvěma lety naprosto nečekaně zemřel, z toho důvodu zůstala matka na výchovu dětí sama. Dcera Eliška měla ve škole velmi kvalitní studijní výsledky, ale občas se potýkala s problémy v chování. Syn Petr nebyl nějak zvláště problémový. Na jeho chování a podobné nepravosti si většinou nikdo nestěžoval. Co se školního prospěchu týče, také podával slušné výkony.

8.1 RODINNÁ ANAMNÉZA

Rodina žije v poklidném prostředí v malém městě v prostorném dvougeneračním domě. Dům má k dispozici dva plnohodnotné a na sobě nezávislé byty. Marcela se svými dětmi obývá dolní byt. Ve druhém bytě, který se nachází v prvním patře, žijí Marcelini rodiče, matka Jana a otec Oldřich. Součástí domu je i rozsáhlá zahrada.

Když jsem rodinu měla možnost navštívit, tak na mě jejich rodinné prostředí nepůsobilo pozitivně. Celý byt je vybaven starším nábytkem, vše chátrá a dům by potřeboval rozsáhlou rekonstrukci. Na kvalitě a stáří nábytku zase tolik nezáleží, protože to bychom se museli zastavit nad finanční situací rodiny. Spíše jde o nepořádek u rodiny doma. V kuchyni bylo mnohdy ještě večer špinavé nádobí od oběda, v koupelně se po zemi válelo špinavé prádlo, podlaha také nepůsobila moc uklizeně a v celém bytě byly cítit cigarety.

Matka na mě působila klidným a kamarádkým dojmem, ani lidé z bližšího okolí nemají s touto rodinou nějaké větší neshody a sousedé jsou zároveň jejich kamarádi.

8.1.1 RODINA DÍTĚTE

Marcele bylo dvacet let, když poznala Lukáše. Lukáš byl starší, v době, kdy se poznali, oslavil dvacáté šesté narozeniny. Po roce vztahu se pár společně sestěhoval k Marceliným rodičům, kde si vybavili spodní byt. O tři roky později byla svatba.

Po deseti letech vztahu se manželům narodila starší dcera Eliška (2001). Byla chtěná a plánovaná, jelikož se pár o dítě pokoušel již delší dobu.

S Eliškou trávil více času Lukáš, který s ní dokonce zůstal doma na mateřské dovolené. Matka se půl roku po porodu vrátila do pracovního procesu. Otec si mateřskou dovolenou pochvaloval a bez problémů zvládal péči o dítě a běžné domácí práce. O pět let později se rodina rozrostla o dalšího člena, narodil se mladší syn Petr (2006). Matka se stejně jako u prvního dítěte vrátila chvíli po porodu do zaměstnání a otec zůstal se synem na mateřské dovolené. Otce jeho role v domácnosti bavila, dá se říct, že mu nic nechybělo a byl spokojený. S dětmi trávil nejvíce času právě on. Elišku vozil každé ráno do školky, později do školy a pomáhal jí se vším, co bylo zrovna potřeba. K dětem uplatňoval spíše kamarádský přístup, ale když bylo potřeba, uměl být i přísný, někdy až moc.

Marcela se svými dětmi netrávila zdaleka tolik času, co její manžel. Byla docela dost pracovně vytížená a domů se vracela až později odpoledne.

Vztahy mezi manželi byly většinu času harmonické, i po letech společného života se milovali a těšili se na sebe. Ve všem si snažili vycházet vstříc, navzájem se respektovali a příliš se nehádali.

Největší rána Marcelu postihla v říjnu roku 2017. Bylo slunečné odpoledne a Petr si jel na kole koupit cigarety, z tohoto krátkého výletu se však už nikdy nevrátil. Cestou do obchodu náhle zkolaboval a spadl z kola. I přes okamžitou pomoc lékařů se Petra nepodařilo oživit. Byla provedena soudní pitva a jako příčina smrti byla udána náhlá zástava srdce.

Pro Marcelu a děti to byl velký šok. Marcela musela zařídit všechny potřebné věci týkající se pohřbu, pozůstalosti a dědictví. Navenek se zdá, že se rodina se smrtí otce srovnala celkem rychle, možná až dost v krátkém čase. Avšak nic nemusí být tak, jak se na první pohled zdá. Nikdo neumí přesně odhadnout, jak se daný člověk cítí, i když se navenek tváří, že je všechno v pořádku.

Marcele začali vyplácet každý měsíc vdovský a sirotčí důchod. Najednou jezdili na různé výlety, na bazén a podobně. Děti dostaly na vánoce drahé dárky, to před tím v téhle rodině nebývalo příliš zvykem. Každým rokem jezdí na týden na hory a v létě si užívají dovolenou u moře.

Matka se po smrti svého muže začala ještě více věnovat práci. Pracuje jako ředitelka v mateřské školce a v odpoledních hodinách se začala věnovat masérské profesi, pronajala si menší salón ve městě a její klientela se hojně rozrostla.

Za to Eliška neměla tolik štěstí, kvůli vytiženosti matky se musí starat o domácnost a o svého mladšího bratra Petra.

8.1.2 RODIČE

Zjišťován byl také věk rodičů a jejich dosažené vzdělání, protože je to pozitivní faktor zejména při zjišťování socioekonomické situace rodiny.

Matka má velmi kladný vztah ke vzdělání, po základní škole úspěšně vystudovala střední pedagogickou školu, ve stejném oboru pokračovala i studiem na vysoké škole. Studovala učitelství pro mateřské školy, po pěti letech studia se dopracovala k titulu Mgr. Práce v oboru jí baví a jako učitelka pracuje od doby, kdy úspěšně absolvovala vysokou školu. Nejprve pracovala jako učitelka v mateřské škole, později však byla povýšena na ředitelský post.

Otec neměl zdaleka tak kladný vztah ke vzdělání jako jeho manželka. Úspěšně dokončil základní školu a pokračoval ve studiu na tříletém učebním oboru elektrikář. Obor úspěšně dokončil, ale dané profesi se nikdy nevěnoval.

Matka se narodila v roce 1971. V době, kdy porodila první dceru Elišku, jí bylo 30 let. Když se jí narodil mladší syn Petr, měla 36 let.

Otec je ročník 1965. Když se narodila Eliška, bylo mu 36 let a v době, kdy se narodil syn Petr, měl 42 let.

Matka nikdy netrpěla nějakými závažnějšími zdravotními problémy. Až v posledních letech se často potýká s bolestmi zad a kloubů, pravidelně navštěvuje rehabilitace a v nedávné době byla kvůli bolestem zad hospitalizovaná v nemocnici. Jinak se již od mladého věku potýká se závislostí na nikotinu, je docela silná kuřačka. Jinak se dá říci, že je její stav docela uspokojivý.

Zdravotní stav u otce nebyl nikdy nějak zvláště příznivý. Od mladého věku ho trápily potíže se zrakem, byl mu diagnostikován glaukom neboli zelený zákal (zelený zákal je oční

onemocnění, při kterém dochází k destrukci zrakového nervu jako následek zvýšeného nitroočního tlaku). Aby se problémy se zrakem minimalizovali, podstoupil tři operační zákroky očí na klinice v Brně. Nikdy se však potíží zcela nezbavil.

Dále se potýkal s tzv. Ischemickou chorobou (špatné prokrvení a špatná průchodnost cév dolních končetin). Tohle onemocnění mu činilo další nemalé problémy, kvůli špatnému prokrvení končetin trpěl často bolestmi a otoky nohou, měl také menší problémy s chůzí. Na základě těchto potíží musel opustit zaměstnání a nastoupit na invalidní důchod. Jinak taktéž jako jeho žena, byl i on již od mládí silným kuřákem.

Povaha matky je klidná a vyrovnaná. K dětem uplatňovala spíše kamarádský přístup, i když někdy se zdálo, že právě onen kamarádský přístup se stává přístupem flegmatickým. Ve volném čase se ráda věnuje svým koníčkům, kterých je opravdu celá řada. Často jezdí na různá školení a masérské kurzy, což souvisí s jejím dalším sebevzděláváním. Pravidelně hraje volejbal a věnuje se cyklistice. Nezapomíná ani na své přátele, se kterými se velmi ráda a pravidelně schází.

Povaha otce byla někdy klidná a vyrovnaná, ke svým dětem se snažil být milý a hodný. Ovšem, když ho někdo naštvál nebo když nebylo něco podle jeho představ, tak dokázal být i přísný a tvrdý. Občas použil dosti tvrdé tresty i na své děti. Neměl moc zájmů a koníčků. Občas, rád pracoval na zahradě.

Kvůli jeho zdravotním diagnózám nemohl chodit do zaměstnání a musel být na invalidním důchodě. Hodně chodil po brigádách, pracoval na městském úřadě jako recepční, rozvážel obědy nebo působil jako pomocná síla ve školce, kde pracovala jeho žena, ale to jen v případě, že bylo potřeba pomoci s prací na zahradě.

8.1.3 SOUROZENCI

Druhorozený a mladší syn Petr se narodil v roce 2006. Petr je nekonfliktní a vyrovnané povahy. Rád hraje počítačové hry, chodí do sportovního kroužku a tráví čas se svými kamarády z okolí. Školu zvládá docela dobře a problémy chování taktéž netrpí. Teď je mu 13 let.

8.1.4 DALŠÍ ČLENOVÉ RODINY

Rodina žije ve společném rodinném domě s matčinými rodiči, babičkou Janou a dědečkem Oldřichem.

Babička Jana je bezproblémová a přátelská starší dáma. S výchovou vnoučat však své dceři příliš nepomáhala. Nikdy je déle nehlídala a ani se o ně příliš nestarala. I když s vnoučaty žije celý život v jedné domácnosti, nemají spolu nějaký hlubší vztah. Ale zase nemůžeme jednoznačně říci, že se babička o vnoučata vůbec nezajímá, na výlety s nimi sice nikdy moc nejezdila a moc společných zážitků spolu také nemají, když však bylo potřeba, vždy uvařila oběd pro celou rodinu nebo děti i nějakou kratší dobu výjimečně pohlídala. Dědeček Oldřich oplýval smyslem pro humor a byla s ním zábava. Občas byl až moc výbušný a cholerický. Svá vnoučata měl rád a občas se jim snažil i věnovat. Ovšem díky jeho výbušné povaze to občas nedopadlo dobře. Vše řešil křikem, někdy i nadávkami.

8.2 OSOBNÍ ANAMNÉZA ELIŠKY

Jednalo se o „vymodlené“ těhotenství, protože Marcele se nedařilo delší dobu otěhotnět. Těhotenství probíhalo bez komplikací. Porod proběhl taktéž bez problémů, Eliška přišla na svět přirozenou cestou ve 39. týdnu těhotenství. V období batolecího až předškolního věku netrpěla žádnými vývojovými těžkostmi, ani neprodělala žádný závažný úraz. Vývoj tedy probíhal harmonicky a téměř bez obtíží.

Mateřskou školu začala navštěvovat ve čtyřech letech. Ze začátku jí však nenavštěvovala příliš s oblibou, i když se jednalo o školku, kde pracovala její matka. Jelikož byl otec stále doma a Elišce se do školky nechtělo, zůstávala doma společně s otcem. Do školky nepřestala

chodit úplně, navštěvovala jí přibližně dvakrát až třikrát týdně. Zejména proto, aby se adaptovala v novém prostředí a zvykla si na další děti.

Do dětského kolektivu zapadla dobře, s dětmi se dokázala bez potíží domluvit a ráda si s nimi hrála. Dokonce si našla ve školce i takové kamarádky, které jí později navštěvovaly i u ní doma. Byla zdravá a na svůj věk dostatečně vyzrálá a inteligentní. V šesti letech začala chodit do školy.

8.3 ŠKOLNÍ ANAMNÉZA ELIŠKY

Na základní školu nastoupila do menšího města, ve kterém vyrůstala, v tom stejném městě chodila i do mateřské školy. Nové prostředí základní školy snášela dobře a na změny se adaptovala poměrně rychle. Do kolektivu spolužáků zapadla, nedocházelo k žádným neshodám nebo problémům se spolužáky. Její prospěch byl uspokojivý, učila se docela úspěšně bez větších problémů. Později se ale u Elišky objevily zdravotní obtíže. Často trpěla bolestmi břicha a nechutenstvím. Když obtíže neustupovaly, rodiče vyhledali lékařskou pomoc. Eliška byla hospitalizovaná v nemocnici a prodělala celou řadu vyšetření. Žádné onemocnění nebo porucha však nebyla zaznamenána.

Začalo se spekulovat, zda Eliščiny zdravotní obtíže nejsou spíše psychického charakteru. Začala proto navštěvovat dětskou psycholožku, která se snažila přijít na příčinu problému.

Psycholožka nezjistila žádné závažné důvody, na základě kterých by se mohly zdravotní potíže objevovat. Došla k závěru, že Eliška prošla za následující období mnoha změnami, začala chodit do školy a hlavně se jí narodil mladší sourozenec. Tudíž jí nebylo věnováno tolik pozornosti jako v předešlé době, cítila se ostrčená, zkrátka na svého malého bratra žárlila. Byla trochu více citlivá a úzkostlivá, takže tuhle změnu snášela možná trochu hůře.

Psycholožka projednala celou situaci s rodiči malé Elišky, rodiče se ihned snažili problémy řešit a Elišce se více věnovat. Pár měsíců od porodu malého Petra si na celou situaci zvykla, přestala se cítit ostrčená a její problémy vymizely. V péči dětské psycholožky setrvala rok.

Po celou dobu, kdy navštěvovala první stupeň, sklízela ve škole samé úspěchy. Účastnila se školních soutěží a celou dobu měla na vysvědčení samé jedničky.

Našla si i taneční kroužek, který pravidelně navštěvovala dvakrát týdně v odpoledních hodinách. S přestupem na druhý stupeň se toho, co se školních výsledků týká, moc nezměnilo. Vysvědčení bylo pořád velmi dobré, někdy se objevily dvě tři dvojky, ale stále přetrvávaly jedničky. Spíše v chování Elišky se začaly objevovat změny.

Začala se více potulovat venku, vracet se v pozdních hodinách. Nakonci základní školy začala pravidelně kouřit cigarety a zkoušet alkohol.

V domácím prostředí to nebylo příliš idylické. Lukáš se obvykle staral o chod domácnosti a celkově o rodinu více než Marcela. Matka se začala čím dál více věnovat svým zájmům, na péči a výchovu dětí jí moc času nezbyvalo. Přes týden byla až do odpoledních hodin v práci a o víkendu pravidelně vyrážela na turnaje ve volejbale. Otec se sice snažil, ale na celou domácnost tak úplně nestačil. Často měli doma nepořádek, v kuchyni bylo skoro pořád špinavé nádobí, v celém bytě plno prachu a nevyprané prádlo. Mnohdy doma neměli ani základní potraviny. Eliška netrávila příliš volného času doma. Nejvíce času trávila v tanečním kroužku nebo venku s kamarády. Domů přicházela až ve večerních hodinách. O víkendu často přespávala u kamarádek nebo se někde schovávala.

S příchodem do puberty chtěla jít s dobou. U svých spolužáků viděla elektroniku a další vymoženosti moderní doby. Dlouhou dobu rodiče prosila o nový počítač, mobil a o vlastní dětský pokoj. Rodiče jí to často slibovali, ale vždycky trvalo nějakou dobu, než jí přání splnili a někdy se tak nestalo vůbec.

Rodiče velkou část finančních příjmů vložili do cigaret, protože byli oba silní kuřáci a dále také do aktivit mimo domov, koníčků a posezení s přáteli. Jak to vypadá u nich doma, nikdy příliš neřešili, nebyla to pro ně priorita.

Po ukončení základní školy začala Eliška studovat na obchodní akademii. Rozhodla se, že bude bydlet na internátě. To jí však moc dlouho nevydrželo a začala dojíždět každý den domů. Školní výsledky zůstaly pořád uspokojivé, i když se oproti základní škole dost změnilo. Ve škole si našla i stejně starého přítele Jakuba, s kterým často navštěvovali různé kluby, diskotéky apod. Velká rána Elišku zastihla v roce 2017, náhle jí zemřel otec. S celou situací se musela vyrovnat a žít dál, což se jí myslím podařilo. Přineslo jí to ale povinnosti navíc.

8.4 AUTORITA MATKY VE VÝCHOVĚ

Matka se na výchovu svých dětí příliš nezaměřovala už od dob, kdy byly děti ještě úplně malé. Upřednostňovala spíše práci, než aby se zajímala o výchovu svých dětí. Nikdy jí moc nebavila péče o domácnost a domácí práce. Raději vyrazila do kolektivu svých přátel a děti nechala na starost Lukášovi. Příliš se nezajímala ani o fyziologické potřeby svých ratolestí. Mnohdy nebylo navařeno a nakoupeno. Svačinu si děti kupovaly cestou do školy, někdy Lukáš připravil něco doma a na oběd chodily do školní jídelny. O víkendu všichni obědvali u babičky, málokdy se stalo, že matka uvařila oběd.

Situace se změnila až po Lukášově smrti. Pro Marcelu to byla velká rána, protože ztratila člověka, kterého milovala a který jí byl ve všem a v každé situaci oporou. Toleroval i její životní styl. Když Lukáš zemřel, musela zařídit všechny náležitosti kolem pohřbu. I v době největší tragédie stále chodila do práce, nechtěla zůstat doma a stále myslet jen na svého muže. *„Byl to pro mě velký šok a stále jsem myslela na to, proč nás to muselo potkat. Přišlo to tak náhle a navíc byl ještě mladý, vždyť 52 let v dnešní době není přeci žádný věk“*, svěřila se mi Marcela

Po nějaké době se s celou situací vnitřně vypořádala. Jako nový objekt zájmu si našla další zajímavou pracovní příležitost. Ještě v době Lukášova života jezdila na různé masérské přednášky a kurzy, k práci masérky se však delší dobu nedostala. Své poznatky začala využívat teprve později. Ve městě si otevřela menší prostor, kde masáže začala provozovat. Bylo s tím docela hodně zařizování, takže neměla moc času myslet na to, co je potkalo. Musela si najít vhodné místo, dát dohromady certifikáty, které získala na jednotlivých kurzech, koupit vybavení nezbytné pro vykonávání kvalitních masáží a hlavně si musela vyřídit živnostenský list. Pak už její nové kariéře nic nebránilo. Jako ředitelka ve školce samozřejmě také zůstala, masážím se začala věnovat odpoledne.

Doma se svými dětmi opět moc času netrávila. Starost o domácnost a péči o mladšího syna z části nechala na své dceři Elišce, která se musela vrátit zpátky z internátu domů. Tato situace sice není úplně nejlepší řešení, ale má i své kladné stránky. Rodina si díky Marcelině nové práci a sirotčímu důchodu na děti finančně polepšila. Marcela mohla dětem dopřát více věcí, než tomu bylo v předchozí době. Elišce udělala a zařídila nový pokoj, Petrovi opravila ten, který měl předtím společně se svou sestrou. Byli společně na horách a v létě u moře.

8.5 SOUČASNÁ SITUACE

Marcela se stále naplno věnuje svým dvěma zaměstnáním. Stále působí jako ředitelka mateřské školy a čím dál tím více se věnuje právě masáží. Má vybudovanou opravdu širokou klientelu. V pracovním životě se jí opravdu daří. Pomalu se snaží i rekonstruovat dům, ve kterém žijí. Jen úklid domácnosti, jak se zdá, stále trochu pokulhává. Děti už odrůstají, takže tolik její pozornosti už také nepotřebují. Dcera Eliška studuje čtvrtý ročník obchodní akademie a po maturitě chce jít na vysokou školu do Brna. Syn Petr je nyní v sedmé třídě na základní škole a začal se věnovat sportovnímu kroužku.

Před pár týdny rodinu zasáhla další rána. V prosinci 2019 zemřel Oldřich, Marcelin otec. Zemřel doma v noci ve spánku. Pohřeb proběhl před pár týdny a rodina jistě potřebuje nějaký čas, aby se mohla s nelehkou situací vypořádat. Babička Jana je na tom psychicky špatně a rodina jí bude muset být oporou.

Rodinná situace se může radikálně změnit zhruba za půl roku. Pokud se Eliška rozhodne studovat v Brně, bude domů jezdit jen na víkendy. Její bratr k ní má kladný vztah a přítomnost sestry mu pomáhá zvládnout běžné denní situace a školní povinnosti. Těžko odhadnout, jak se situace dále bude vyvíjet. Pro Petra by to bylo docela nepříznivé období, kdyby jeho sestra studovala v Brně. Nejspíše by zůstal většinu času sám doma a musel by se postarat sám o sebe. Na to, že by se měl téměř „osamostatnit“ je ještě docela malý kluk, který stále potřebuje pozornost rodičů, v tomto případě alespoň pozornost a péči matky.

8.6 ANALÝZA PŘÍPADU

Na základě dříve zjištěných informací o daném případě můžu říci, že hlavní úlohu ve výchově dětí zastával právě otec. Matka se o děti starala určitě v menší míře než on. O tom také vypovídá fakt, že matka nastoupila půl roku po porodu do zaměstnání a bylo tomu tak hned v obou případech, jak po narození první dcery, tak i po narození druhého syna. Otec se určitě snažil vychovávat své děti, jak nejlépe uměl a věnoval této činnosti největší míru svého úsilí, ne vždy se mu však podařilo zvládat vše. Další důležitá informace, kterou jsme zjistili, je ta, že děti budou mít ze strany otce genetické dispozice a to hned k několika chorobám, ať už mluvíme o potížích se zrakem nebo špatné prokrvenosti dolních končetin.

Zpozorovala jsem také to, že starší dceři se doma příliš nelíbilo a raději chodila ke kamarádům, u kterých se často zdržovala delší dobu nebo do tanečního kroužku. Bylo to způsobeno kvalitou domácího prostředí, nepořádkem a nepřítomností matky. Určitě stojí za to, pozastavit se také nad faktem, že rodiče dětem stále něco slibovali za dobré výsledky a nakonec to nedodrželi. Tento faktor v široké míře ovlivňuje motivaci dítěte. Také to nezanechá kladné stopy na utváření důvěry ve vztahu dítěte k rodičům. Podle logického zdůvodnění byly v této rodině finance jen otázkou priorit, rodiče raději utratili 200Kč denně za cigarety, než aby peníze investovali jinak a pokud možno lépe. Vidíme, že po smrti otce sice matka začala budovat kariéru, ale také se někdy věnovala i svým dětem. Určitě je to velmi pozitivní krok, který děti ocení, otázkou je, jestli už není příliš pozdě.

8.7 ZHODNOCENÍ PŘÍPADU OČIMA AUTORKY

Autorka vytvořila na celou situaci jejich rodiny vlastní úsudek, který se formoval a vlastně se formuje pořád na základě získaných poznatků právě o této rodině.

Stále tu je myšlenka, proč matka přistupovala tak flegmaticky k výchově svých dětí. Mohlo by se zdát, že si s dětmi příliš nerozumí a nemá k dětem vztah. Což právě v tomto případě říci nemůžeme. Jelikož je ředitelkou mateřské školy a ve školství pracuje asi dvacet pět let, musí mít pro děti pochopení a určitě i pozitivní vztah. Možná, že se starala více o cizí děti ve školce, než právě o ty vlastní.

Otec se snažil všechno zvládat, jak nejlépe uměl, někdy to však tak úplně nestačí. Svědčí o tom i fakt, že Eliška často trávila celé dny u svých kamarádů, kde prosila o jídlo. Už jen tenhle poznatek vrhá na rodinu negativní světlo, člověk si udělá obrázek o prostředí, ve kterém asi dítě vyrůstá. Eliška velmi často slýchávala zmíněné sliby od rodičů, které však nebyly splněny.

Sehrálo se zde role špatného rodinné prostředí a nevhodné domácí podmínky, také samozřejmě i sliby rodičů, které nebyly splněny. Je pochopitelné, že se do špatné finanční situace může dostat úplně každý a to třeba i nedorozuměním nebo omylem a určitě to není jednoduché. Ale v tomto případě, když mají rodiče na cigarety, tak mají zcela určitě i na ostatní věci. Smrt otce určitě všechny členy rodiny zasáhla a poznamenala, ale podle toho, co

jsem měla možnost vypořádat, soudím, že se rodina se smrtí otce vyrovnala docela rychle a novou rodinnou situaci přijali, dá se říci hned.

8.8 ZHODNOCENÍ OBOU PŘÍPADŮ

V praktické části jsme se seznámili se dvěma případy, kdy matka vychovává své děti bez přítomnosti otce. Každý případ měl jiný příběh a situace každé rodiny je odlišná. Něco je ale přeci jen spojuje a to, že by dítě mělo žít s oběma rodiči, pokud je to alespoň trochu možné. V případě, že se tak neděje, měla by matka věnovat dítěti maximální míru pozornosti a trpělivosti. Ne jak tomu je v těchto dvou rodinách.

V první kazuistice se matka odstěhuje do zahraničí a o problémech svého syna ztrácí přehled. V případě druhé kazuistiky o děti pečuje otec, matka tráví většinu času v zaměstnání. Kariéra a vzdělání patří dnes na přední příčky v žebříčku hodnot a odvíjí se od ní celý budoucí život člověka a jeho rodiny, ale každá matka by si měla najít čas na své děti. Oba dva případy jsou naprosto nepochopitelné až odstrašující. Dítě si přeci utváří obrázek v prostředí, ve kterém žije a je docela možné, že to, v čem vyrůstalo a to, co vidělo doma, bude aplikovat v budoucnu i ve své rodině a na svých dětech. Pro harmonický vývoj dítěte je tedy nejdůležitější, aby vyrůstalo ve stálém rodinném prostředí a rodiče mu poskytovali vhodné podmínky pro správný rozvoj jeho osobnosti ve všech směrech. S výchovou dítěte je tedy nutno začít co nejdříve. Když se dítě narodí, nemá žádné životní zkušenosti, záleží tedy jen na rodičích, jak si jej vychovají.

V případě, že matka zůstane na výchovu svých dětí sama, je důležité, aby nepropadala panice a snažila se na nové situaci najít i „pozitivní“ stránku. Je nutno se k nové situaci postavit čelem a hlavně předčasně nerezignovat. Cílem a snahou každé matky by měla být taková výchova, aby se z dítěte stal kvalitní člověk s dobrými návyky.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické. Teoretickou část autorka rozdělila do čtyř hlavních kapitol - výchova, rodina, adolescence a poruchy chování. Všechny kapitoly byly zvoleny tak, aby co nejlépe vystihovaly téma zadané práce.

V praktické části se autorka zabývala hlavním cílem bakalářské práce, čili autoritou matky ve výchově adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině. Zajímala se především o úskalí, problémy a specifika dané výchovy. K tomu, aby se vystihl co nejlépe účel práce, bylo zapotřebí najít vhodné případy neúplných rodin, které se mohly v práci prezentovat. Autorka měla možnost pracovat se dvěma případy, kde zachytila dvě odlišné rodiny a jejich rodinné příslušníky. Kazuistikami bylo odpovězeno na výzkumné otázky.

Atmosféra v rodině byla sledována zejména ze dvou pohledů. V prvním případě se autorka zaměřovala na děti, které jsou vychovávány v prostředí neúplné rodiny. Snažila se především zjistit, jak se děti s rodinnou situací vypořádaly a jak akceptují autoritu matky. Zjišťován byl také celkový vývoj a případné problémy těchto dětí. V neposlední řadě se autorka snažila pochopit jejich postoje k rodinnému soužití a následné výchově. Dále bylo zaměřeno na již zmíněnou autoritu matek při výchově svých adolescentních dětí. Autorka se zajímala o různé aspekty, které přímo i nepřímo ovlivňují rodinné soužití i následnou výchovu. Zjišťováno bylo zejména to, jak se matky vypořádaly s novou rodinnou situací a nepřítomností manžela, jak zvládají vychovávat své děti a jestli je jejich autorita ve výchově dostačující. Také byl zjišťován pracovní život obou matek a následně tak i celková ekonomická situace rodiny.

Na základě rozhovorů s oběma matkami a po následné analýze obou případů bylo zjištěno, že výchova dítěte pouze jedním rodičem, v tomto případě matkou, nemusí být vždy bezproblémová a ideální. Výchova pouze jedním rodičem si s sebou nese určitá rizika, která se projevují právě při nedostatečné autoritě matky a při nedůsledné výchově. V obou případech matky uplatňovaly spíše liberální styl výchovy, který mohl být jedním ze zdrojů problémů jejich dětí.

Z dříve vypozerovaných poznatků vyplývá, že pro harmonický vývoj dítěte je nejlepší, aby bylo vychováváno v úplné rodině. Pokud úplná rodina funguje bez problémů, má to kladný vliv na utváření osobnosti dítěte.

Pokud není z nejrůznějších důvodů možné, aby dítě vyrůstalo v prostředí úplné rodiny, je důležité, aby osamělý rodič přistupoval k výchově zvláště svědomitě a s rozvahou. Není vždy pravidlem, že výchova v neúplné rodině musí být problémová. V případě, kdy jsou vztahy v úplné rodině problémové a delší dobu správně nefungují, je ukončení vztahu nebo rozvod tím nejlepším řešením, ať už ve vztahu k partnerům, tak i ve vztahu k dětem, dítě je schopno dobře danou situaci vnímat a vycítit. Rodinné problémy ponechávají na vývoji osobnosti dítěte značně negativní vliv. V případě, že se rodič vhodně ztotožní s rolí samotného vychovatele, může dítě i bez přítomnosti druhého rodiče vychovávat velmi dobře a bez problémů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3520-7.

BLATNÝ, Marek. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3434-7.

CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.

ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-15-3.

FALEIDE, Asbjørn O., Lilleba B. LIAN a Eyolf Klæboe FALEIDE. *Vliv psychiky na zdraví: soudobá psychosomatika*. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN isbn978-80-247-2864-3.

FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada, 2009. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2480-5.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-1788-3.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-803-1.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2284-9.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra a Hana ŽÁČKOVÁ. *Neklidné a nesoustředěné dítě ve škole a v rodině: základní projevy ADHD, zásady výchovného vedení, působení relaxačních technik, dospívání hyperaktivních dětí*. Praha: Grada, 2010. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2697-7.

KELNAROVÁ, Jarmila a Eva MATĚJKOVÁ. *Psychologie: pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada, 2010-. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3270-1.

KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2169-9.

- KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
- KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011-. ISBN 978-80-247-3875-8.
- KRÁLÍKOVÁ, Marie a Jarmila NEČESANÁ. *Rodina a škola ve výchovné spolupráci*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Knihy pro rodiče (SPN).
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- LENDEROVÁ, Milena, Tomáš JIRÁNEK a Marie MACKOVÁ. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. Psychologická literatura. ISBN 80-04-25236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2310-5.
- MLČOCH, Lubomír. *Ekonomie rodiny v proměnách času, institucí a hodnot*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2323-8.
- MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.
- NOVÁK, Tomáš a Blanka DVOŘÁČKOVÁ. *Vztah matky a syna*. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2077-7.
- NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.
- NOVÁK, Tomáš. *Jak vychovat sebevědomé dítě*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4522-0.
- NOVÁK, Tomáš. *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada, 2013. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-4498-8.
- O'CONNOR, Margaret a Sanchia ARANDA. *Paliativní péče: pro sestry všech oborů*. Vyd. 1. české. Praha: Grada, 2005. Sestra (Grada). ISBN 80-247-1295-4.
- ONDREJKOVIČ, Peter. *Úvod do sociologie výchovy: základy sociologie výchovy a mládeže*. 2., rozš. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, 1998. ISBN 80-224-0579-5.
- PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie*. 2., upr. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-087-6.

- PROCHÁZKA, Roman. *Teorie a praxe poradenské psychologie*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4451-3.
- PURVIS, Karyn B., David R. CROSS a Wendy Lyons SUNSHINE. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4535-0.
- PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3960-1.
- PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
- RABOCH, Jiří a Pavel PAVLOVSKÝ. *Psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1985-9.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada, 2008. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-2594-9.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- SEDLÁČKOVÁ, Daniela. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2685-4.
- SIKOROVÁ, Lucie. *Potřeby dítěte v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3593-1.
- SIKOROVÁ, Lucie. *Dětská sestra v primární a komunitní péči*. Praha: Grada, 2012. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3592-4.
- SOBOTKOVÁ, Daniela a Jaroslava DITTRICHOVÁ. *Vývoj a výchova děťátka do dvou let: psychomotorický vývoj*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3304-3.
- ŠAFRÁNKOVÁ, Dagmar. *Pedagogika pro učitele základních a středních škol*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011. ISBN 978-80-261-0001-0.
- ŠPAŇHELOVÁ, ILONA. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 179 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krise: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0888-4.
- ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2558-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení: v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3829-1.

VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-166-9.

ZACHAROVÁ, Eva a Jitka ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ. *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4062-1.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

DWAIRY, Marwan Adeeb. *Counseling and psychotherapy with Arabs and Muslims: a culturally sensitive approach*. New York: Teachers College Press, c2006. ISBN 978-0807747001.

SEZNAM ZKRATEK

ČR – Česká republika

OSVČ – Osoba samostatně výdělečně činná

SPP – Speciálně pedagogická poradna

SPUCH – Specifické poruchy učení a chování

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Barbora Bubeníková

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: prezenční

Název práce: Autorita matky ve výchově adolescentního dítěte s poruchami chování v neúplné rodině

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 50

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 51

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 0

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.